

नमो तस्स भगवतो अरहतो सम्मा सम्बुद्धस्स

आनन्द भूमि

THE ANANDABHOOMI
(BUDDHIST MONTHLY)

वार्षिक प्राप्रक शुल्क ३०।
आजीवन प्रा. शुल्क ३००।
एक प्रतिको ३।

मिला पुह्नी

तक्षशिलाको गान्धार बुद्धमूर्ति (तपस्या गरिरहेको)

बुद्धसम्बत् २५३१

नेपालसम्बत् ११०८

वर्ष १५

पौष पूर्णिमा

पोहेँला श्व

अंक ६

विक्रमसम्बत् २०४४

1988 A. D.

Vol. 15

पौष

January

No. 9

“आनन्दभूमि” को नियम

- (१) “आनन्दभूमि” आनन्दकुटी विहारगुठीद्वारा प्रकाशित हुने नेपालको पहिलो बुद्धधर्म सम्बन्धी मासिक पत्रिका हो । यो प्रत्येक पूर्णमासों दिनसम्ममा निस्कर्नेछ । यसको आजीबन ग्राहकगुलक रु. ३००/- र वार्षिक ग्राहकगुलक रु. ३०/- मात्र छ । जुनसुकै महीनामा पनि ग्राहक बन्न सकिन्छ । एक प्रतिको रु. ३।- मात्र ।
- (२) यो आनन्दकुटी विहारगुठीको मुख्यपत्र हो । यसमा बुद्धधर्मसँग सम्बन्धित विषय छापिनेछ ।
- (३) लेखकद्वारा प्रकट भएका कुनैपनि विचारमा लेखको उत्तरवायित्व लेखकमै हुनेछ, सम्पादकमण्डल हुनेछन् ।
- (४) लेखकले नेपाली, नेपालभाषा र अंग्रेजीमध्ये कुनैपनि भाषामा लेख पठाउन सकिन्छ र पठाइएका लेख फिर्ता पठाउने व्यवस्था गर्न नसकिने भएको ले प्रतिलिपि आफूसँग राखी पठाउनु बाझ्छनीय छ ।
- (५) लेख पठाउन्दा पूरा साइजको कागजमा एकपट्टिमात्र लेखेर पठाउनुपर्नेछ । कार्बोनहाली लेखिएको बा टाइप गरिएको लेखलाई स्थान नदिन सकिनेछ ।
- (६) ग्राहकगुलक, विज्ञापन तथा प्रबन्ध सम्बन्धी पत्र व्यवस्थापकको नाउँमा आनन्दभूमि कार्यालयमा पठाउनुपर्नेछ । पदव्यवहार गर्दा आपनो ग्राहक संख्या तथा नाम ठेगाना राख्न र लेखिएको हुनु जरूरी छ । ठेगाना हेरफेर हुने भएमा एक महीना अगाहि व्यवस्थापकलाई सूचना दिनुपर्दछ । पत्रिका समयमा नुगे लिखित सूचना दिने गर्नुपर्दछ ।
- (७) कुनैपनि लेख प्रकाशित गर्ने वा नगर्ने अधिकार सम्पादकमै रहनेछ ।

[कमरया स्वंगुगु पेतया त्यं]

सम्पन्न जुल । थुगु ज्याक्कलय् प्रचार प्रसार
उपसमितिया संयोजक लोकरत्न शावय व सदस्य
गौतमराज वज्जाचार्यपिसं अशोक चैत्यया परि-
चय वियाविज्यात ।

• गृहविनयया कर्थं सोपया तालीम
११०८ घिला गा ७, यल-

थनया अनगारिका संघ मिस्त्र्यत सुज्याया
नापं गृहविनय कर्थं छह्या गृहस्थ मिसां यायेमाःगु
कर्तव्यया शिक्षाया तालीम दीगु विषये छगु
समिति गठन जुयाःलि उपाध्यक्ष अनगारिका
माधवीं थुजाःगु समाजहितया ज्याय् सकसिगु
र्वाहालि माःगु खँ कनाविज्यात ।

पौष १ गतेनिसें बहनी ६ वजेनिसें ६ ता:ईतक
सञ्चालन ज्वीगु थुगु तालीम गोष्ठीया उलेज्या
भिक्षु बुद्धघोष महास्थविरपालं सम्पन्न जूगु खः ।

चैत्यपूजा

११०८ घिला गा ७, ये-

थनया ३० वाहाः त्वाःया ब्रह्मचक्र महा-
विहारय् नेपाल महायान बौद्धसंघया शतिवा-
पतिकं ज्वीगु चीभाः पुजाया ज्याक्कवः कथं बुद्ध-
पूजा जुल । ज्ञानमाला भजन जुयाः सुह जूगु
उगु पूजाय बद्रीरत्न वज्जाचार्य उपासक उपा-
सिकामिसं व्यगु दान ग्रतणयासे धैविज्यात- वज्ज-
धातु चैत्य स्थापना मजुइक विहार स्थापना ज्वी
मखु । अथे स्थापना जूगु चैत्य विहारया मूल
चैत्य ज्वी । थथे हे नये त्वने व राज्यया सिक्य-
नं धर्म थे याःगु तःधगु वस्तु छु मदु धकाः
सम्माट अशोकं धाःगु खँ नं वस्पोलं न्ह्ययना
विज्यात । अन्तय् सकल उपस्थितपित जलपानया
नं व्यवस्था जूगु खः ।

आनन्ददुर्भासि

प्रधान-सम्पादक

भिक्षु अश्वघोष

फोन नं. २-२४५६५

सम्पादक

सुवर्ण शाक्य

फोन नं. १-१३८५५

व्यवस्थापक तथा प्रकाशक

भिक्षु मंत्री

सदस्य-सचिव

आनन्दकुटी विहारगुढी

फोन नं. २-२४४२०

पत्रब्धवाहर

आनन्दभूमि

पो. ब. नं. ३००७

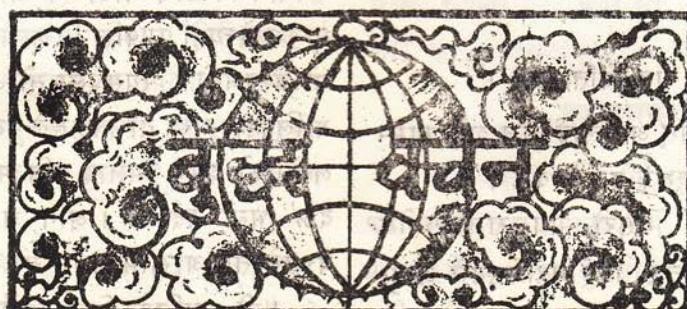
स्वयम्भू, काठमाडौं

महावाग विनयपिटकबाट -

“चरथ भिक्खुवे चारिकं बहुजन हिताय
बहुजन सुखाय लोकानुकम्पाय अत्थाय
हिताय सुखाय देवमनुस्सानं। देसेथ भिक्खुवे
धर्मं आदिकल्पाणं मञ्जुकल्पाणं परियोसान
कल्पाणं सात्थं सव्यञ्जनं केवलं वरिपुण
परिसुद्धं ब्रह्मचरियं पकासेथ ।”

॥४॥

भिक्षुहरू ! बहुजन हितको लागि, बहुजन सुख-
को लागि, विश्वमाथि दयाको लागि, देव र मनुष्यहरूको
हित, सुख र कामको लागि संचार गर । भिक्षुहरू
आरम्भ, मध्य र अन्त्य समयसम्म कल्पाण हुने धर्मको
अर्थ र भाव सहित उपदेश दिएर सम्पूर्ण परिशुद्धि
ब्रह्मचर्यं (धर्म) को प्रकाश गर ।

एउटै आसनमा बस्ने र एउटै शय्यामा सुत्ने, आलस्य रहित तथा एउलै
चित्ररण गरेर आत्मदमन गर्ने पुरुष आनन्दपूर्वक जङ्गलमा बास गर्दछ ।

(१)

बिम्बिसारसँग सम्बन्धित ३ कुरा

आचार्य भिक्षु अमृतानन्द

प्रातु फलहृष करी प्रियते भजन

आरामिक गाउँ आलह फलहृष

मगधराजा सेनीय बिम्बिसारले आयुष्मान् पिलिन्दवच्छलाई कामदार दिछु भनी जनाई, विस्मृतभई, घेरे समयपछि स्मरणगरी, एक सर्वथिक महामात्य अर्थात् सबै कामहेने (प्राइ-भेट सेक्रेटरी) अधिकारीलाई आमन्त्रण गरे—

“हे भणे ! जो मैले आर्यलाई कामदार-दिन्छु भनेको थिए, ती कामदारहरू पठायौ कि पठाएका छैनो ?”

“देव ! आर्यलाई अहिलेसम्म कामदारहरू पठाएको छैन !”

“हे भणे ! मैले त्यसो भनेको कति समय भयो होला त ?”

महामात्य (प्राइभेट सेक्रेटरी) ले रात गिन्तीगरी, मगधराजा सेनीय बिम्बिसारलाई विन्तिगरे —

“देव ! ५०० रात वितिसक्यो !”

“भणे ! त्यसोभए आर्यलाई पाँच शय कामदारहरू (आरामिकहरू) पठाइ देऊ !”

“हवस्, देव !” यसरी मगधराजा सेनीय बिम्बिसारलाई प्रत्युत्तर दिई महामात्यले आयुष्मान् पिलिन्दवच्छलाई पाँचशय कामदारहरू पठाइदिए। यिनीहरू सबैको एक गाउँ नै वस्यो।

त्यसैले त्यस गाउँलाई आरामिक गाउँ (कामदार-गाउँ) र पिलिन्दगाउँ पनि भने।

त्यस समयमा आयुष्मान् पिलिन्दवच्छ त्यस गाउँको कुलूपग (सबै भिक्षाजाने हुँदा कामदार-हरूका विश्वासी) हुनुहुन्थ्यो।

पिलिन्दवच्छको चमत्कार

एक दिन, आयुष्मान् पिलिन्दवच्छ पूर्वीणह-समयमा चीवर पहिरी, पात्र-चीवर ग्रहणगरी भिक्षाटनको निमित्त पिलिन्दगाउँमा पस्तुभयो। त्यसबबत त्यस गाउँमा एक उत्सव थियो। बालकहरू अलंकृतभई माला लगाई खेलथे। आयुष्मान् पिलिन्दवच्छ पिलिन्दगाउँमा क्रमशः सपदान पिण्डार्थ जाँदा एक आरामिकाको घरमा पुग्नुभयो त्यहाँ पुगेपछि बिच्छुचाइराखेको आसनमा बस्नुभयो। त्यसबेला ती आरामिकाकी एक बालिका, अरू बालकहरूले अलंकृतभई माला लगाएको देखेर “मलाई पनि माला देऊ, अलंकार देऊ” भन्दै रुदैथिई। अनि आयुष्मान् पिलिन्दवच्छले ती आरामिकासँग सोधनुभयो —

“यी बालिका किन रुदैछे ?”

“भन्ते ! यी बालिका, अरू बालकहरूले

अलंकृत मई माला लगाएको देखेर, उनीलाई पनि माला चाहियो, अलकार चाहियो भन्दै रुच्छे । हामी दरिद्रहरूले कहाँबाट माला पाउनु र कहाँ-बाट अलकार पाउनु ! ”

अनि आयुष्मान् पिलिन्दवच्छ्वले एक मुठी घाँस (त्रिण) लिई ती आरामिकालाई दिनुभई यस्तो भन्नुभयो --

“ल, यो एकमुठी घाँस ती बालिकाको शिरमा राखिदेउ । ”

आरामिकाले सो एक मुठी घाँस बालिकाको शिरमा राखिदिई । अनि त्यो घाँस अभिरूप, दर्शनीय, प्रासादिक सुवर्णमय माला आदि भए । त्यस्ता सुवर्णमय माला राजाको अन्तःपुरमा पनि पाउन दुलभ थियो । मानिसहरूले मगधराजा सेनीय विभिन्नसारलाई वित्तिगरे--“देव ! कलानी आरामिकाको घरमा अभिरूप, दर्शनीय तथा प्रासादक सुवर्णमय माला आदि छन् । त्यस्ता सुवर्णमय मालाहरू देवको अन्तपुरमा पनि पाउन दुर्लभ छ भने कसरी त्यस्ती दरिद्री-को घरमा त्यस्ता सुवर्णमय माला ? अवश्य पनि चोरेर त्याएकी होली । ” अनि मगधराजा सेनीय विभिन्नसारले सो आरामिक कुटुम्बलाई समात्न लगाए ।

दोश्रो पटक पनि आयुष्मान् पिलिन्दवच्छ्व पिण्डार्थ गाउँमा पस्नुभयो । पिलिन्द गाउँना क्रमशः पिण्डार्थ जानुभई जुन ती आरामिकाको घरमा जानुभयो । त्यहाँ पुरेपछि छिमेकीहरूसँग सोधनुभयो-

“यी आरामिक कुटुम्बहरू कहाँ गए ? ”

“भन्ते ! त्यही सुवर्णमय माला आदिको

कारणले गर्दा राजाले समात्न लगाए । ”

अनि आयुष्मान् पिलिन्दवच्छ्व मगधराजा सेनीय विभिन्नसारको निवासस्थानमा जानुभयो । त्यहाँ पुरेपछि बिछ्चाइराखेको आसनमा बस्नुभयो । मगधराजा सेनीय विभिन्नसार आयुष्मान् पिलिन्दवच्छ्व कहाँ आयुष्मान् पिलिन्दवच्छ्वलाई अभिवादनगरी एक छेउमा बसे । त्यसरी बसेका मगधराज सेनीय विभिन्नसारसँग आयुष्मान् पि-लिन्दवच्छ्वले सोधनु भयो-

“महाराज ! आरामिक कुटुम्बलाई किन समात्न लगाउनु भएको ? ”

“भन्ते ! त्यो आरामिकाको घरमा दर्शनीय, प्रासादिक तथा अभिरूप सुवर्णमय माला हाम्रा अन्त पुरमा पनि छैनन् भने कहाँबाट त्यसकहाँ त्यस्ता सुवर्णमय माला ? अवश्य नै चोरेर त्याएको हुनुपर्छ । ”

अनि आयुष्मान् पिलिन्दवच्छ्वले मगधराजा सेनीय विभिन्नसारको प्रासाद जन्मै सुवर्णमय होस् भनी संकल्प गर्नु भयो र जन्मै सुवर्णमय भए ।

‘महाराज ! यत्तिका सुवर्ण तपाईंले कहाँ-बाट पाउनु भएको नि ? ’

“भन्ते ! बुङे, कुरा बुङे । तपाईंके रिद्धिवलले भएको हो” भनी सो आरामिक कुटुम्बलाई छाड्न लगाए ।

पञ्चमैषज्य

मानिसहरू—‘आर्य पिलिन्दवच्छ्वले राजपरिषद्लाई उत्तरीय मनुष्यधर्म, अलौकिक ऋद्धि-प्रातिहार्य देखाउनुभयो’ भनी प्रसन्नभई उनीहरूले आयुष्मान् पिलिन्दवच्छ्वलाई पञ्चमै-

षज्य वस्तुहरू जस्तै— ध्यू, नवनीत, तेल, मधु तथा गूँद (फाणित) प्रदानगरे । स्वभावतः आयुष्मान् पिलिन्दवच्छ पञ्चभैषज्य वस्तुहरूको लाभि हनुहन्थ्यो र लाभ भएजति जम्मै परिषद् द्लाई दिनुहन्थ्यो । तर वहाँका परिषद् भने लोभि स्वभावका थिए । लाभ भएको जम्मै घैटा (कोलम्बक) मा पनि, गाप्राहरूमा पनि भरेर राखि छाड्दथे । पानी छान्ने कपडामा पनि, बिर्कोमा पनि राखी ऊचालमा कुन्डचाइ राख्दथे । यताउता पोखिएर चूहिएर पनि जान्थ्यो । विहारमा मूसाहरू यताउता दौडिरहन्थे । मानिसहरू विहारमा घुम्न जाँदा, ती मूसाहरू र पञ्चमधुहरू देखेर उनीहरू कराउँदथे, खिन्नहन्थे र दुःखी पनि हुन्थे— “यी श्रमण शक्यपुत्रहरूका, मगधराजा सेनीय विम्बिसारका जस्तै भित्री ढुकुटी छन् ।” भिक्षुहरूले ती मानिसहरू कराएका, खिन्न भएका र दुःखी भएका कुरा सुने । जो भिक्षुहरू अल्पेच्छु थिए, उनीहरू कराउन थाले तथा दुःखी हुन थाले “यसरी यी भिक्षुहरू लोभीस्वभाव लिई संग्रह-गर्दन् ।”

अनि भिक्षुहरूले त्यो प्रवृत्ति भगवानलाई सुनाए । भगवानले यसै सन्दर्भमा भिक्षुहरू जम्मागराई तिनीहरूसँग सोधनुभयो—

“हे भिक्षु हो ! साँच्चै हो कि तिमीहरूले बाहुल्यता हुने मनोवृत्ति लिएको ?”

“साँच्चै हो ।” भनी तिनीहरूले प्रत्युत्तर दिएपछि भगवानले तिनीहरूलाई निन्दागदै— ‘मोघपुरुष ! तिमीहरूले अप्रतिकूल गन्धौ, अप्रतिलोमिक गन्धौ, नराङ्गो गन्धौ, अश्रामणिक काम गन्धौ, गर्न नहुने काम गन्धौ । तिमीहरूको यस कार्यद्वारा अप्रसन्न हुनेलाई न प्रसन्न गर्न सकिन्छ, न प्रसन्न हुनेको प्रसन्नतालाई नै बढाउन सकिन्छ, किन्तु यस्तो कार्यद्वारा अप्रसन्न हुनेलाई कृन अप्रसन्न पानुका साथै प्रसन्न हुने कुनै कुनैको प्रसन्नतालाई समेत अन्याय पर्न सकिन्छ ।’ यसरी धार्मिक कथा सुनाई भिक्षुहरूलाई आमन्त्रण गर्नुभयो—

‘रोगी (गिलान) भिक्षुहरूले ध्यू, नवनीत, तेल, मधु र गूँद आदि सेनीय भैषज्य वस्तुहरू ग्रहण गरी एक हप्तासम्म मात्र आफूकहाँ राखी परिभोग गर्नुपर्छ । त्यसभन्दा बढी दिन राखेर परिभोग गरेमा धर्मानुसार गर्नुपर्छ ।’

प्राणीको सेवा गरौ

गणेश प्रसाद श्रेष्ठ

हुँदैन सब दिन एक समान
सत्य कुरा हन् सबले जान
जीवन हाम्रो अनित्य जानी
न गर मन अभिमान ।

के छ र आखिर हे नर प्राणी
दुई दिनको जिन्दगानी
सेवा नै हो परम धर्म
सम्झौ बुद्धको महावाणी ।

निश्चय छैन जीवन रथ यौ

कुन दिन कहिले होला

दलनेछ मन आखिर एक दिन

बलबान् वा धन बान् ।

द्वेष र केलश नराखी कसैमा

अहंकार । सब छाडी कमीउँगा ।

गरौं सेवा लौ प्राणीमात्रको ।

भेदभाव सबत्यागी ।

आनन्दभूमि

पोखरामा बौद्धधर्म
आनन्दसमूहि

पोखरामा बौद्धधर्मको विकास कसरी भयो
भनेर केलाउँदा सबभन्दा पहिले ऐतिहासिक
पृष्ठभूमिको रूपमा मध्यकाल अथवा आजभन्दा
एक हजार पाँच सय वर्षअघि नेपाल अधिराज्य-
को काठमाडौं उपत्यका, पश्चिम नेपालको जुम्ला,
दुल्लु, सुखेत र गण्डकी प्रदेशको हिमालयदेखि
उत्तर पट्टिको पाटो ढोल्पा, मुस्ताङ, मनाड, नार-
खोला र अठारसय खोलामा बौद्धधर्मको ठूलो
विकास भइरहेको बेला गण्डकी प्रदेशकै हिमालय-
देखि दक्षिण पट्टिको इलाकामा बौद्धधर्म कुन
अवस्थामा थियो भन्ने कुरालाई चर्चा गर्न बिसंन
हुदैन ।

केही हस्तलिखित ग्रन्थहरू, वंशावली र
श्रुति परम्पराहरूको अध्ययन गर्याँ भने हामीले
यस क्षेत्रको बौद्धधर्मको विसिद्धसकिएको इति-
हासलाई फेरि थाहा पाउन सकदछौं ।

अहिलेसम्म फेरो परेको पुरानो प्रमाण
अनुसार यस क्षेत्रको बौद्धधर्मको विकासको इति-
हास गण्डीगुल्म विषय अथवा वर्तमान गुल्मी
जिल्लाबाट शुरू हुन्छ । आजभन्दा ६८६ वर्ष
अघि ने सं ११६ मा गण्डीगुल्म अथवा गुल्मी
निवासी सुवर्णकार राना (मगर) ले सारेको
संस्कृत भाषाको अष्टसाहस्रि प्रज्ञापारमिता
नामक बौद्धग्रन्थ भारतीय विद्वान् राहुल संकृ-

त्यायनले तिब्बतको डोर गुम्बामा फेरो पारेका
थिए (पेटेक, १६५८, पृ. ३३) (यसका अति-
रिक्त ने. सं. २१३ र ने. सं. २८५ मा गुल्मीमा
सारिएका अरु पनि अष्टसाहस्रिकाप्रज्ञापारमिता-
हरू पाइएका छन् (पेटेक, त्यही, पृ. ५०, ६४) ।
यसैगरी आजभन्दा ६१६ वर्षअघि ने. सं.
१८६ मा लं जुं गुं अथवा लमजुडको डांडोमा
बस्ने गङ्गा राना (मगर) ले सारेको संस्कृत
भाषाको अष्टसाहस्रिकाप्रज्ञापारमिता पनि राहुल
संकृत्यायनले तिब्बतको डोर गुम्बामा फेरो
पारेका थिए (पेटेक, त्यही, पृ. ४५) ।

यी प्रमाणहरूबाट आजभन्दा ६०० १०००
वर्षअघि गुल्मी र लमजुडमा संस्कृत भाषामा
लेखिएका बौद्धग्रन्थहरू सार्वे, पढ्ने र पढाउने
परम्परा थियो भन्ने प्रमाणितहुन्छ ।

यसरी गुल्मी र लमगुडमा संस्कृत भाषामा
बौद्धग्रन्थहरू सार्वे, पढ्ने र पढाउने परम्परा
विकास भइरहेको बेला ती दुईको बीचमा रहेको
कास्की जिल्लामा बौद्धधर्म कुन अवस्थामा थियो
भनेर जान्नको लागि त्यति पुराना प्रमाणहरू
फेरो पार्न सकिएको छैन ।

आजभन्दा ६१७ वर्षअघि घले राजाको
पालामा भने भेकमा बौद्धधर्मको विकास गर्ने
काममा तिब्बती लामा बौद्धधर्मले निकै योगदान

दिएको देखिन्छ । यस काममा घले राजाका गुह-
घरानाका लामा पद्म वाङ्ग्याल, लामा वाङ्ग्यन्-
र लामा गौण्ण दुब्को मुख्य हात थियो ।

यो भयो पोखरा उपत्यकाको सेरोफेरोको
कुरा । अब पोखरामा बौद्धधर्मको विकास कसरी
भयो भन्ने विषयमा चर्चा गर्दछ ।

पोखरामा बौद्धधर्मको विकास कहिले कसरी
भयो भनेर टड्कारो रूपमा प्रकाश पाने खालका
प्रमाणहरू पाउन सकिएको छैन तापनि अहिले
पोखरामा भएका बौद्धचैत्य, मन्दिर एवं विहार-
हरूको अध्ययन गर्दा यस उपत्यकामा बौद्धधर्मको
प्रसार गराएको श्रेय यहाँका वज्राचार्य, बुद्ध-
चार्य, शाक्य, उदास, र ताम्राकार आदि बौद्ध-
नेवारहरूलाई छ ।

पछिलो मल्लकाल अथवा आजभन्दा ३००
वर्षअघि सम्ममा पोखरामा नेवारहरूको बस्ती
बसिसकेको अनुमान हुन्छ । वि. सं. १८४२ मा
कास्की राज्य वृहत् नेपाल राष्ट्रमा गाभिएष्ठि
पोखरामा पनि नेवारहरूको बस्ती बढ़े गएको
देखिन्छ ।

वि.सं. १८४२ कार्तिकमा श्री परणबहादुर शाहबाट
कीर्तिसिंह नेवारलाई मादीदेखि पश्चिम र कालोदेखि
पूर्वको भर्ख रे जितिएको इलाकामा बसोत्रास गरेका
नेवारहरूको चौधरी मान बक्सेको थियो । यस
वापत कीर्तिसिंह नेवारले कास्कीको भट्टेन
जागिरको खान्कीमा पाएका थिए (योगी, २०२२,
प. ७३५) । पोखराका नेवारहरूलाई कुनै कारा
टटा नलगाउन, खुशी राजीसँग राख्न भनेर वि.०
सं. १८६५ सालमा लालमोहर भएको थियो ।
त्यसकारण पोखरामा नेवारहरूको ३६ घर कुरिया

बसेको थियो । पुराना कागजपत्रहरूमा पोखरा-
लाई पोखरा ३६ कुरिया भनिएको छ ।

यसरी पोखरामा नेवारहरूको स्थायी बसो-
बास भएपछि यहाँ हिन्दू नेवारहरूले हिन्दू देवी
देवताका मन्दिरहरू बनाउन थाले ।

पोखरामा अहिले भएका बौद्धमन्दिरहरू
मध्ये मोहोरिया टोलको तीनकुनेमा भएको चैत्य
सबभन्दा पुरानो हो । पञ्चध्यानी बृद्ध स्थोपना
गरेर वज्रयानी पद्धति अनुमार निर्माण गरिएको
यो चैत्य आजभन्दा ७२ वर्षअघि वि. सं. १६७२
सालमा बहाँका शाक्य, वज्राचार्यहरूले बनाएका
थिए । यो चैत्य बनेपछि यहाँका बौद्धधर्मविलम्बी-
हरूको बौद्धधर्मप्रति आफ्नो श्रद्धा र भक्ति अर्पण
गर्नको लागि एउटा आलय पाए ।

बौद्धमन्दिरहरूको निर्माणको हिसाबले यो
समय पोखराको लागि निकै महत्वपूर्ण थियो ।
यही समय ताका खर्दार रत्नमान उदासले
तेसापिट्टिको बौद्धमन्दिर र नारायणस्थान चैत्य
बनाएर पोखरामा बौद्धधर्मको विकासमा यो ठ
दान दिए ।

तेसापिट्टिको सरस्वती मन्दिर पनि यस
प्रसङ्गमा उल्लेखनीय छ यहाँका पुजारी बौद्ध-
धर्मविलम्बी ताम्राकार छन् । यसबाट यो
सरस्वती बौद्ध परम्परा अनुसारको देखिन्छ ।

पोखराको भैरव नृत्यले पनि तत्त्वमय बज्र-
यानी संस्कृतिको छलक प्रस्तुत गर्दछ । भक्तपुरका
मल्ल राजा रणजित मल्लको पालामा रचिएको
यो भैरवनृत्य भक्तपुरको नवदुर्गा सँग सम्बन्धित
छ । यस भैरवको मकुन्डोमा जीव न्यास गर्नको
लागि भक्तपुरबाट वज्राचार्य त्याउने परम्परा

कुनै लक्ष्य नहुँदै ताहाको इतिहास सम्बन्धित क्रमान
आनन्दभूमि

छ । भैरवको पुजारी भने उदास थरका छन् ।

यी कुराहूलाई विचार गर्दा पोखरामा बौद्धधर्मको जग वसेपछि वि.सं. १९६८ सालमा यस धर्मशीला बुद्धविहार बन्यो । यो विहार बने पछि पोखरेलीहरूको थेरवादी परम्परा अनुसारको बौद्ध-शिक्षा लिने अवसर पनि पाए । पोखरामा भगवान् बुद्धको महिमा बढाउने काममा यो विहारले ठूलो योगदान दियो ।

यसपछि वि.सं २०१३ सालमा विन्ध्यवासिनीको फेदीनेरको पाटीलाई मर्मत गरेर त्यहाँ धर्मसंघ बुद्धविहारको स्थापना गर्ने कार्य सम्पन्न भयो । यो विहार पोखर को वज्रयानी परम्पराको पहिलो विहार हो ।

वि.सं २०२० सालमा आएपछि पोखराको बौद्धधर्ममा तिब्बती लामा बौद्धधर्मको अध्याय खियो । वि.सं २०२० मा हयांजामा ज्यम्छुव छयाए लिङ र वि.सं. २०२२ मा माटेपानीको डांडोमा कर्म दुब्र ग्युइ छ्याएखोर लिङ नामक कर्गु सम्प्रदायका गुम्बाहरू बने । यसपछि वि.सं २०३० मा छ्योरे पाटनमा गेतुक सम्प्रदायको धारे लिङ नामक गुम्बा बन्यो । वि.सं. २०३५ मा रामधाटमा बौद्ध अर्धाँ सदन र दीपमा दे छेन् लिङ नामक निङमा सम्प्रदायका गुम्बाहरू बने । यसेगरी वि. सं. २०३८ मा पृथ्वीचोकमा गेलुक सम्प्रदायको साड गादेच्च लिङ नामक गुम्बा बन्यो । यो गुम्बाहरूको निर्माणले पोखरामा बौद्धधर्मको विकासलाई निकै अगाडि बढायो ।

फेवाताल पारि अनदुमा निर्मित शान्ति स्तूप, बुद्धमन्दिर र विहार नभत्काएको भए पोखरामा बुद्धधर्मको विकासको अरू तीव्र हुने

थियो । मीनबहादुर गुरुंगले जापानी भिक्षुहरूको सहयोगबाट २०३० सालमा बुद्धमन्दिर, विहार र पाहुना घर बनाउनुभएको थियो । त्यस मन्दिरमा बुद्धमूर्ति पनि स्थापना गरिएको थियो । पछि शान्तिस्तूप बनाइरहेको बेलामा प्रशासनले भत्काइदियो । शान्तिस्तूपमात्र होइन, पहिले निर्मित विहार, मूर्ति स्थापना भएको मन्दिर, पाहुनाघर आदि सबै भत्काइदियो । एउटा अप्रिय घटना घट्यो । बुद्धधर्मको विकासमा अवरोध आयो । प्रशासनले एउटा शान्तिस्तूप बिगान्यो तैपनि त्यस क्षेत्रमा त्यस-पछि व्यक्तिगत स्तरका अरू तीनवटा चैत्यहरू उम्रेका हामी पाउँद्दौ ।

धर्मशीला बुद्धविहारले सबैलाई समेत्दै समन्य-यात्मक किसिमले अवि बढ्ने प्रयास गरिरहेको छ । त्यसले आफ्नो सम्पर्क र सम्बन्धको दायरा क्रमशः ठूलो व्यापक पार्दछ । त्यस विहारको सम्बन्ध सम्पर्क जापान र थाइलैण्डका विहारहरूसँग पनि भएकोछ । त्यसको फलस्वरूप जापानी भिक्षुहरूको सहयोग शान्ति स्तूपको निर्माणमा उपलब्ध हुन सकेको थियो भने थाइलैण्डकाभिक्षुले ठूलो बुद्धमूर्ति पठाएर सहयोग गर्नुभएको छ । त्यो मूर्ति धर्मशीला बुद्धविहारमा प्रतिष्ठापित छ । साथै जापानको बुद्धधर्म संबन्धी संस्था निपोन्जान म्योहोजीले पोखराका अनगारिका र उपासक उपासिकाहरूलाई आफूले आयोजना गरेका बिभिन्न समारोहहरूमा सरिक हुन निमन्त्रणा पठाउने गरेको छ ।

यो भयो पोखराको बौद्धधर्मको विकासको इतिहास अब पोखराको बौद्धधर्मको वर्तमान स्थितिबारे केही कुरा लेखिन्छ ।

सबमन्दा पहिले एउटा महत्वपूर्ण कुराको उल्लेख गरिन्छ जुन कुरा सबको लागि अनुकरणीय छ । वर्तमान नेपालमा बौद्धधर्म समेको बाँडा, गुमाजू, गुरुङ, थकाली, तामाङ, शेर्पा, मोटेआदि जातले मात्रे धर्म हो भन्ने मावना थियो । तर कास्की, घाचोकका जि.मु. जयलाल उपाध्यायले २०३५ सालमा थेरवादी बौद्धधर्ममा प्रवर्जित भएर बौद्ध धर्म जातिमा होइन श्रद्धा, विश्वास र मात्रामा अन्तर्निहित हुन्छ, भन्ने कुराको ज्वलन्त उदाहरण देखाइदिए ।

यसरी २०४१ सालदेखि पौखराका दुइटा विहार र ६ वटा गुम्बाहरूले गुरुपूर्णिमाको दिनमा संयुक्त रूपमा बुद्धपूजा गर्ने र वैशाख पूर्णिमामा संयुक्त रूपमा साप्ताहिक बुद्धजयन्ती मनाउने परम्परा बसालेर थेरवाद, महायान, बौद्धान, तिब्बती लामा बौद्धधर्म यी सबै बौद्धधर्मका विविध रूप हुन् तर मगवान् बुद्धमा श्रद्धा र विश्वास गर्ने जस्ति सबै बौद्धधर्मालिम्बा हुन् भन्ने मावनालाई व्यवहारमा पनि देखाइदियो ।

२०४४ सालमा पनि पौखरामा बौद्धधर्म सम्बन्धी तिके महत्वपूर्ण कार्यहरू सम्पन्न भएका छन् । २०४४ सालको बुद्धजयन्तीमा बौद्ध अधौं सदनले पौखराका बौद्धविहार, गुम्बा, मन्दिर, चैत्य र यहाँका बौद्धधर्म-वलम्बीहरूको व्यवसाय सम्बन्धी एउटा भिडियो फिल्म तयार पा-रो । सोही उपलक्षमा धर्मशीला बुद्धविहारले नेपालमा पहिनो पटक ज्ञानमाला भजनलाई नेपाली माषामा रेकड गरेर त्यस भजनलाई बढी मानिसले बुझन सक्ने बनाईदियो । यही सालमा द्योरेर पाटनको धारे लिङ गुम्बाले नेपाली माषामा रचिएको बुद्धविहर नाटक प्रदर्शन गयो । यसरी पौखराका बौद्धतिविधिहरू केवल आफैमा मात्र संकुचित नभएर उदार

भावना अनुरूपको देखिन्छ ।

अहिले धर्मशीला बुद्धविहारको आधो त्रिमासा पौख-रामा सम्पन्न भएको महापरिवाणले पनि भगवान् बुद्धको खास शिक्षा र बोधिसत्त्वको मावनालाई व्यापक रूपमा फैलाउने कार्यमा ठूनोड्योगदान दिएको छ । केही वर्षअघि पनि त्यही विहारमा महापरिवाण भएको थियो । तर त्यस वेलाको महापरिवाण र अहिलेको महापरिवाणमा थेर अन्तर छ ।

भगवान् बुद्धकोधर्म संघमा कुनै वर्णभेद र जातिभेद थिएन । उनके महाकाशय जस्ता जटिल ब्राह्मण, विभिन्न-सार र प्रसेनजित जस्ता राजा, अनाथपिण्डिक जस्ता धनी व्यापारी, त्रिशाखा जस्ती उपासिका, उपालि नाउँ चुन्द कर्मार पुत्र, अन्नपाली जस्ती गणिका (वेश्या) र अंगुलिमाल जस्ता ढांबुलाई पनि धर्म उपदेश दिएका थिए ।

अहिले पौखरामा सम्पन्न भएको महापरिवाणमा पनि पन्च, प्रशासक, साहू महाजन, विभिन्न सम्प्रदायका विहार, गुम्बा र विभिन्न समुदायका बौद्धधर्मविहार-हरूलाई राम्ररी अङ्गालिएको छ । महापरिवाणलाई केवल धार्मिक कर्मकाण्डको धेरामा मात्र सीमित नराखी देशका विभिन्न भाषाका सँच संस्थाहरूको सहभागितामा बौद्धसम्मेलनको आयोजना गरेर बौद्धधर्मका विविध पक्षमा कार्यपत्रहरू प्रस्तुत गराई एउटा नयाँ निशा, रोध गराएको छ ।

यसरी ती गतिविधिहरूको मूल्यांकन गर्दी पौख-रामा बौद्धधर्म वडो सौहार्दपूर्ण वानावरणमा अविविधिरहेको देखिन्छ, जस्ताट मविविमा पनि पौखरामा बौद्धधर्मको राम्रो विकास हुनेछ भनेर आशा गर्न सकिन्छ ।

असंभव भनिने सम्भव प्रकृयाहरू

ब० आ० कनकदीप

भगवान् बुद्धले महामिनिष्कमणको लगत्त पछि आलार कालम जस्ता सिद्धिप्राप्त योगीहरूसँग वसेर पनि केही साधना सम्पन्न गरेका थिए । तत् पश्चात्, बुद्ध स्वयं बुद्ध हुनको लागि ऋद्धिसिद्धिबल प्राप्त गर्न सफल भएको तथ्य बुद्धजीवनीमा यथेष्ट उल्लेख छ । ती नै ऋद्धिसिद्धिका कुराहरू मानवसामर्थ्यमिति रहेको छ त । पनि ह मीलाई भने यस कुरामा ज्यादै नै दुरुह लाग्नुको खास कारण— यस भौतिकवादको चरम सीमाको संसारमा ६५ / प्रतिशत मानिसको मनस्तन्तु ठीक सन्तुलनमा न भएर हो । विमित्र मानव समुदायमा अन्धविश्वाशका असच्य तत्त्वहरूले ठाउँ लिइरहेको खास कारण पनि यही हो । अतः मानव जातीलाई आफ, आफ्नो जीवन पनि आफ आफैलाई बोक्निल भैरहेको पनि छ । अतः यहाँनिर बुद्ध वचन सम्झौ

हसोदिच्च पथे यन्ति आकासे यन्ति इद्धिया
नीयन्ति धीरा लोकम्हया, जेत्वा मारं सवाहिनि ।

यस धम्पदको बुद्ध वचनको अर्थ “हसि अदि पक्षीहरू आकाशमा उड्दछन् । ऋद्धिबल हुनेहरू आकाश मार्गबाट जान्छन् । संन्य सहित मारलाई विजय गरि- सकेका धीर जनहरू लोकबाट उतीर्ण मेर्निर्वाणमा पुग्दछन् ।”

फेरि पनि, लोकिक अलोकिक प्रक्रियाहरूमा हामी साधारण जनमानसले कल्पनालाई अवहारमा परिणत भएको

ठान्डौ, प्रतिकृयाको सामर्थ्य बोध राख्ने हुन्छौ । तर, यस्ता कुराहरू ऋद्धिसिद्धि विना असम्भव हुन्छ ।

अनि थाहा नपाएकाहरूलाई “ईश्वरीय” जस्तो हुन्छ । थाहा पाएकाहरूलाई गौण हुन्छ । यसको प्रति- क्रिया अन्धपरम्परामा आधारित हुन्छ । उदाहरणको लागि भनौ—

अस्वस्थ, असंयमित, द्वेष मात्र बोकेर हिङ्गेहरूको जीवन अथाह हुन्छ । कहिल्यं काहीं सन्तुष्ट नहुने डाह र ईर्ष्यामा लागिरहने, संघी अरुको दोषमात्र देखिरहने, संघी आप्नो बड्यपनमात्र देखाइरहने एवं जुनसुकै स्वस्थ वातावरणलाई पनि अशुद्ध, अस्वस्थ ठान्ने मानिसहरूको पनि भ्रममा पर्छ । उनीहरू दिग्भ्रम हुन्छन् ।

(क) चौबाटो (छ्वास) को वायु प्रदोषण उनीहरूलाई सीधी लाग्नु वैज्ञानिक माषामा (**Cosmos effect**) प्राकृतिक प्रभाव हो । मस्तिष्कतन्त्रु तनावपूर्ण अवस्थामा राखेर हिङ्गे उपर्युक्त किसिमका मानिसहरूलाई नेपालमा छ्वासले समाते जै सुमेहदेखि मेरुसम्म अर्थात् संसारमर सबैलाई त्यस्तै हुन्छ ।

(ख) आइमाईहरूको निद्रित अवस्थामा नसाहरू तम्केर हुने (**bruises**), बोक्सीले रगत चुसेर दाग गराएको भन्ने प्रचलित तथ्यहरू पनि त्यस्तै हुन् । यो पनि संसार भरि नै पाइँछ ।

(ग) उपर्युक्त जौकिक उदाहरण र अहंत् पद प्राप्ति गर्न सकेकाहरू आकाशमार्गवाट यताउति गर्न सक्ने सामर्थ्यताको व्याख्या त्यस्त हो ।

खास गरिकन अहंत् पदको स्तरसँग पुग्नु मनेको चेतनालाई भूत, भविष्यत, वर्तमान कालसम्म ओहोर दोहर भराउन सक्नु हो र यस्तो अभ्यास प्रथेक मानव जातीले स्वयं गर्न सक्छ ।

प्रसंग वश मनौ- जौकिक (अस्वामात्रिक होइन, वश सम्मोह छुटेर अति चेतनशील, जागृत र आफूले आपनो मूल्यांकन गच्छो हल्लूको जानिसकेको) को अर्थ शक्ति सकलता हो । यो अलौकिक मुण त्यस्तो व्यक्तिमा हुन्छ जसले पुरश्चरण, प्रजापारमिता, शील, समाधि एवं एक चित्तद्वारा आलोक पाइसकेको हुन्छ ।

ती आलोक (स्वयंलाई स्वयंले देख्न सक्ने अध्ययन गर्न सक्ने चेतना) ५ प्रकारको बताइएको छ ।

१. कुशल कर्म/ अकुशल कर्म जान्न स्वने आलोक ।

२. नाम र रूप वाहेक यो संसारको कुनै अस्तित्व स्थायी छैन भन्ने चेतनाको आलोक ।

३. प्रतीत्यसमुत्पादको आलोक ।

४. अनित्य, दुःख, अनात्म बोध गर्ने आलोक ।

५. निवणिलाई (आपनो पारंगत) देख्न सकिने अगाध आलोक ।

अनि, उपर्युक्त आलोकलाई आत्मसात् गर्न प्रयास गर्ने (ग्रहण गर्न प्रयास गर्ने) मानिसहरूले यस लोकको जुनसुकै अवस्थालाई पनि बुझन ल्क्ने हुन्छ । आफू संयमित रहन सक्ने हुन्छ ।

उपर्युक्त कुराको ठोकू विषरीत जीवनमा रौगमाधि रोग (Cosmos effect) बोकेर हिँड्ने, तनावद्वारा विभिन्न मैं रहने, पर पीडामा पनि मनोरञ्जन छ

भनिकन नचाहिंदा काम्हारू गरेर हिँड्नेहरूले बाह्य वर्ष विषश्यना अभ्यास गरेतापनि फल प्राप्ति गर्नु त परै जाओस आपनो आयुमाव अथ गर्दछ ।

अतएव, बुढका ४ ऋद्धिपाद, चर्चामा पनि विवाद रहित यसैकारणले भएको छ कि मानवधर्म (मानव हुनको लागि चाहिने गुणको आजन आफ-आफले गर्न सक्ने) गुण यसै सिद्धान्तमा अन्तर्निहित छ ।

मनौ बुढु व्रतमा चार इन्ति पठ्ठान, चार सम्यक् प्रधान, चार ऋद्धिपाद, श्रद्धादि वंवेन्द्रिय, पाँचबल (महायानीहरूको उल्लेखमा दशबल), सात बोधांग (बोध्यंग) र आर्य अष्टाङ्गिक मार्ग नै प्रमुख हुन् ।

यसै प्रसंगद्वारा असंभव भनिने ती संभव तत्त्वहरू आफैले याहा पाइन संघै मन चिन्तनलाई पनि कायम राख्न सक्ने अभ्यास हुनु आवश्यक छ ।

आज भौलि सामूहिक विषश्यनाको प्रचलनमा ध्यान धेरै सिकाइने र ज्ञान कम दिलाउने कार्यले गर्दै सब पल्ट विषश्यना शिविरमा पसेका व्यक्तिहरू पनि बोद्ध चरित्र विनाकै पनि देखिएका छन् ।

यो तथ्य प्रकट गर्नु को मुख्य अभिप्राय सुधारको लागि हो । ध्वंसात्मक होइन । अङ्ग भन्न खोजिएको कुरो के हो सने विषश्यनाका साक्षकहरूलाई बौद्ध चरित्र प्राप्त गराउने प्रथा र प्रकृयाहरू पनि योल सके सुनमा सुगम्य अपिने थियो ।

यसै पत्तिका लेखकको योटा अनुभव पनि बताउने अप्रासंगिक होओइन ।

“मैले एक वर्षको लागि जेत बौद्धस्प्रदाय जापा” नको बौद्धविहारमा बौद्धधर्म अध्ययन गर्न पाएको थिए । त्यहाँ मलाई शुरुको तीन महीना-बौद्ध सिद्धान्त

पढाइएको थियो । मावनाको महत्व बुझाइसकिएपछि फक्यों । भोलिपल्ट थाहा भयो— त्यो मेरो परीक्षा थियो दिनको एक घण्टा मात्र ध्यान राखिएको थियो र मसेंग रे !

३ प्रश्नहरू गरिएका थिए—

१. के तपाईं प्रब्रजित हुने मनसुवा राख्नु हुन्छ ?

२. के तपाईंले चित्त वृत्ति नियन्त्रणमा राखेर जीवन व्यतीत गर्ने संकल्प राख्नु हुन्छ अथवा यस्तो विश्वानमा लाग्न सक्नु हुन्छ ?

३. के तपाईंलाई मन्त्रेय बोधिसत्त्वको पुनः प्रतिष्ठामा विश्वास हु ?

मेरा जवाफहरू यस प्रकारका थिए—

१. म अति भौतिकवादी भएलोले प्रब्रजित हुन्न ।

२. चित्तवृत्तिमा नियन्त्रण गर्ने कोशीश गर्नेहुन् ।

३. मन्त्रेय भावनामा विश्वास हु ।

मेरो उपर्युक्त विवाहको ३ महीनाको वसाइ पछि एकपलट मलाई बन-भोज मनेर थुप्रै अन्तर्राष्ट्रिय बौद्धसाधीहरू सहित योटा पहाडमा लगियो । स्यो पहाडमा योटा गुफा जस्तो ठाउँ पनि थियो जहाँ मेरो गुरुले मलाई एउटा किस्तिमा अनेकौं प्रकारका चक्कलेट जस्तो खाद्य पदार्थ राखेर ल्याएकोबाट एउटा चीज लिने सल्लाह दिनुभयो । मैले लिएर खाएँ ।

त्यो पदार्थ मैले छानेर आफूनाई विशेष मन परेको जस्तो लिनु उहाँले हेरिराख्नुभएको थियो । हामी

गुहले म बौद्धधर्ममा लाग्न संघे लायक होस् भन्ने शुभकामना व्यक्त गर्नुभएको लगत्ते उहाँको परीक्षण विधि पनि थाहा भयो । स्यो सापेक्षवादको सिद्धान्तमा आधारित रहेछ र मेरो ध्यानको कार्यक्रम पनि इच्छाधीन गरियो ।

उपरोक्त घटना— विवेचनामा जापानी बौद्धहरूको (Zen) बैन मतले महाबोधिको उत्तरेष गर्छ । मध्यमार्थ ने दुख निरोध सत्यको बाटो हो भन्छ । गणितमा पोख्त शिक्षकलाई गणितको ठीक परिणाम थाहा भए छैं आफनो चित्तवृत्ति सञ्चुलित राख्न सक्ने जुनसुकै व्यक्तिलाई पनि यो पृथ्वीमा कुनै किसिमको आपद विपद, र संकट आइ पाउन त्यस्तो अनुभव हामीले कुशल कर्मको चिन्तनाद्वारा गरिरहन सक्ने हुन्दैँ । यही तथ्यात्मा—

—शहदि सिद्धिको सम्भाव्यतावारे चर्चाँ गर्दा जेशस क्राइष्टले पनि उनी १४ देविं २८ वर्षसम्म बौद्ध विहारहरूमा आइकन साधना सिकेर गएको ऐतिहासिक तथ्य पत्ता लगाएर छसका लेखक निकोलस नोतो विचले सन् १८९४ मा लेखेको कुरा आज यूरोपीय बिद्वानहरूले पुष्ट्याइँ गरेका छन् । ★

सुन्नुको महत्व

‘मनुष्य शास्त्रलाई सुनेर धर्म जान्दछ, सुनेर दुर्बुद्धिलाई छोड्छ, सुनेर ज्ञान पाउँद्छ र सुनेरै मोक्ष पाउँद्छ ।’

चाणक्य-

श्री ५ महाराजाधिराज सरकारको ४३ सौ शुभ जन्मोत्सवको

उपलक्ष्यमा मौसूफ सरकारको

सुस्वास्थ्य, समृद्धि, उत्तरोत्तर प्रगति र

चिरायुको लागि मंगलमय शुभ कामना

चढाउँछौं ।

राष्ट्रिय बाणिज्य बैंक

हेतु-प्रत्यय

पट्टानका २४ थरीका प्रत्यहरू मध्ये १ नम्बरको हेतु-प्रत्यय शब्द हेर्दा साधारण जस्तो लागेपनि हेतु सर्वव्यापी र सत्त्व प्राणी सबैमा हेतुले प्रत्येक क्षण ठूलो भूमिका खेल्नेभएको हुँदा नै भगवान् बुद्धले “हेतु प्रत्यय” लाई प्रथम स्थान दिई सर्वप्रथम व्याख्या गर्नुभएको हामी पाउँछौं।

हुनत, हेतु र प्रत्यय दुबैको सामान्य अर्थ “कारण” सँग सम्बन्धित छ । “हेतु” लाई मूल कारणको रूपमा लिइन्छ भने “प्रत्यय” लाई उपकार गर्ने (उत्पन्न गर्ने र रक्षागरी स्थिर राख्ने अर्थमा समेत) अन्य सहायक कारणको रूपमा लिएको छ । वास्तवमा जुन धर्ममा प्रत्ययोत्पन्न धर्म प्रतिष्ठित हुन्छ त्यसैलाई “हेतु” भन्दछ । यहाँ हेतु शब्द कारणको अर्थमा मात्र होइन अपितु “आधार” को अर्थमा पनि प्रयोग भएको पाउँछौं । जुन “कारण धर्म” ले गरेर “प्रत्ययोत्पन्न (फल) धर्म” प्रवृत्त हुन्छ, त्यो “कारण धर्म” लाई “प्रत्यय” भन्दछ । यहाँ “प्रत्यय” शब्दलाई कारणको रूपमा अर्थ लगा-एता पनि उपकार गर्ने दृष्टिबाट पनि हेतु पर्दछ । जुन धर्म हेतु भएर प्रत्यय पनि हुन्छ त्यसलाई “हेतुप्रत्यय” भनिन्छ । यहाँ “हेतुप्रत्यय”

- इन्द्रनारायण मानन्धर

शब्दले शक्तिमान् ६ वटा हेतुहरू (१) लोभ (२) द्वेष (३) मोह (४) अलोभ (५) अद्वेष (६) अमोह को साथै ती हेतुहरूको शक्तिलाई मुख्य रूपमा लिएको पाउँछौं ।

अभिधर्म पालिमा हेतु प्रत्ययको विस्तृतमा निम्नानुसार उल्लेख भएको छ -

“(१) हेतुपच्चयो’ ति-

हेतु हेतुसम्पुरुत कानं धर्मानं तं संमृट्टानानञ्च रूपानं हेतुपच्चयेन पच्चयो ।”

उक्तानुसार हेतु-प्रत्यय भनेको ६ वटा हेतु-हरूले आफूसँग संप्रयुक्त भैरहेको सहेतुक चित्त ७१, मोहमूल दुबैमा भएको मोहवाट अलग रहेको चैतसिक ५२ वटालाई र त्यस हेतु सम्प्रयुक्त चित्त चैतसिक नै उत्पत्तिको कारण भैरहेको चित्तजरूप र प्रतिसन्धि कर्मज रूपलाई हेतुप्रत्यय शक्तिद्वारा उपकार गर्ने रहेछ । यसबाट सत्त्व प्राणीका सर्वव्यापी रूपमा हेतुले भूमिका खेल्ने कुरा स्पष्ट हुन आउँछ ।

“हेतु-प्रत्यय” सम्बन्धमा निम्न उदाहरणबाट पनि हेतुलाई वृक्षको मूल जरा जस्तो मूल कारण तथा दृढरूपमा स्थिर जर्ने आधारको दृष्टिबाट पनि लिइराखेको पाउँछौं । प्रत्ययलाई सहायक

कारण वा धर्म उपकरण धर्मको रूपमा लिइ-
राखेको पाउँछौं ।

एक उदाहरणबाट सम्झौं— एक ठूलो वृक्षको लागि जल (रस) ग्रहण गर्ने एउटा प्रधान वा मून जरा (रुट) हुन्छ तथा त्यस मूलको कारण सम्पूर्ण वृक्ष दृढ एवं पुष्ट भैरहेको हुन्छ । भन्नु-को अर्थ त्यस मूल जरासँग सम्पूर्ण वृक्षलाई स्थिर दृढ एवं पुष्ट गर्ने शक्ति विशेष निहित भएको हुन्छ र त्यस्तो शक्ति विशेष भएको मूललाई “हेतु” भनेको हो । उक्त वृक्षलाई उपकार गर्ने अन्य सहायक जस्तै हावा ग्रहण गर्ने प्रकाश ग्रहण गर्ने, ऋतु अनुसारको तापकम ग्रहण गर्ने, र त्यस-बाट रक्षा गर्ने कारणहरूलाई “प्रत्यय” भन्दछ ।

त्यस्तै तरीकाले लोभ आदि हेतुहरूमा पनि सम्प्रयुक्त धर्महरू (चित्त, चैतसिक, चित्तजरूप, एवं प्रतिसन्धि कर्मज रूप) लाई स्थिर दृढ एवं पुष्ट गर्नेमा समर्थ हुने शक्ति विशेष निहित भैरहेको हुन्छ । जब कुनै एक इष्ट (मनपरेको) आलम्बनमा लोभको मूल जरा गाडेको हुन्छ, लोभको सम्प्रयुक्त धर्महरू पनि त्यही आलम्बनमा दृढ पूर्वक रहन्छ । त्यस्तो स्थितिमा लोभ मूलले अनैतिक कार्य वा वचनमा परिणत नभएसम्मको लागि इष्ट आलम्बनबाट मज्जापना र आनन्दको सार खिँची सहकारी मनसिक तत्वमा त्यस सार प्रतिपादन गरिरहेको हुन्छ । लोभ मूल जति मात्रामा दृढ हुन्छ त्यति नै सम्प्रयुक्त धर्महरू पनि दृढ भएका हुन्छन् । अनन्त कालमा फल दिने बेलामा पनि लोभको दृढतानुकूल नै चेतनाले अकुशल फल दिन्छ । द्वेष आदि मूलको कारणवारेमा पनि यसै प्रकारले सम्झनुपर्दछ ।

हेतुलाई अरु स्पष्ट गरी बुझन उल्लिखित प्रकारको शक्ति विशेषबाट उपकार प्राप्त नहुने

“अहेतुरु चित्त” लाई मूल रहित भाएर हावाको धक्काबाट पानीमाथि यताउता हल्लेर रहने लताहरू जस्तो अदृढ एवं अस्थिर हुने सरह सम्झी: त्यसको विपरीत मूलको आधारको रूपमा दृढ र “स्थिर गराइरहने शक्ति विशेषलाई “हेतु” हो” भनी स्पष्टरूपमा बुझनुपर्दछ । यस किसिमले वृक्षको मूलले जस्तो सम्बन्धित आलम्बनमा संप्रयुक्त धर्महरू दृढता पूर्वक स्थापना गराइ-राख्न सक्षम भएको शक्ति विशेषलाई “हेतु-शक्ति” भनी बुझनुपर्दछ ।

फेरि अर्को एक उदाहरणबाट सम्झौं-कसैले एक रूपारम्मण अथवा रूपवती स्त्रीमा जब लोभ र लालसा सहितले प्रेम गर्दछ, तब उसको सबै कार्य, वचन बिचार पनि त्यही स्त्रीमा आकर्षित वा आशक्त भै केन्द्रित हुन्छ । उसको त्यस प्रकारको स्थिति याने त्यस रूपारम्मणमा प्रवल-इच्छाले आशक्त भै गर्नेबाट हट्न नदिनको लागि लोभ हेतु वा त्यसको शक्ति विशेषद्वारा चित्तजरूप (चित्तद्वारा उत्पन्न हुने रूप) लाई उपकार गरेको हुन्छ । द्वेष हेतुद्वारा उपकार गर्दा मार्ने पिट्ने, आदि बेला उग्रताले क्रोधले व्यक्ति विशेषको रगत सवालत जोडसँग हुने एवं शरीर काँच्ने आदि हुन्छ । मोह हेतुद्वारा उपकार गर्ने बेला सम्पूर्ण शरीर भारी तथा आलस्ययुक्त हुन्छ । अलोभ आदि कुशल हेतुद्वारा उपकार हुने बेला सम्बन्धित आलम्बनमा आशक्त हुँदैन, द्वेष हुँदैन तथा शरीरमा भारीपन तथा अल्सीपन हट्टेर हलुकापनको साथ स्फूर्ति आदि भएको महसूस हुन थाल्दछ ।

ती ६ बटा हेतुहरूको शक्ति विशेषलाई फेरि एक पटक दैनिक जीवनमा देखिराखेको

काम कुराहूमा विचार गरी हेरौं । मलमूत्र सबै
मानिसको लागि मन नपर्ने घृणित बस्तु हन् । तर
च्यामे सोही मलमूत्र सोनें र बोक्ने गरेको हामी
सबैले देखेका छौं । त्यस च्यामेताई पनि मन
नपरेको बस्तु मनपरे सरह लोभको शक्तिले
पुन्याएको हो । मलमूत्र दुर्गन्ध र घृणित बस्तु
भएतापनि च्यामेलाई त्यसैबाट मनपरेका बस्तुहरू
पछि प्राप्त हुनु वा लाभ हुन सक्ने गरी पैसा पाउने
लोभ शक्तिले गर्दा निजले त्यस बेला मलमूत्रलाई पनि
मन परे सरह व्यवहार गरिराखेको हुन्छ ।
त्यस्तै गहौपना कसैलाई मन पद्दन हलुका पन नै
सबैलाई मन पद्दन तैपनि भरियाले गहौं भारी
बोक्छ, कारण त्यस गहौं भारीसँगै हलुका पन
त्याउन सक्ने किसिमको ज्याला पनि रहेको
हुन्छ । ज्यालाको आशामा लोभ हेतु शक्तिले

भरियालाई गर्न गो भारी बोकाउन लगाउँछ ।
साधारण अवस्था वा स्थितिमा कोही व्यक्ति पनि
हिमा गर्ने, चोरो गर्ने, व्यभिचार गर्ने, ठूठो
बोल्ने तथा लागु पदार्थ सेवन गर्ने जस्तो अकु-
शलकर्म गर्न मन पराउँदैन तैपनि मानसहरूले
त्यस्तो कार्य गरिरहेका पाउँछौं । त्यसको कारण
उत्तेक्ष गरेको च्यामे र भरोयालाई जस्तै त्यस्ता
अकुशल कर्म गर्नेहरूलाई पनि लोभ, द्वेष, मोह-
को शक्ति विशेषले पहिले मन नपरे पनि अवसर
आउनासाथ सो कुरा गराइराखेको हुन्छ ।
त्यस्तो अकुशल कर्म नगरी अलग्ग बस्न सक्नेहरू
पनि छन्, तिनीहरूलाई कुशल हेतुहरू-अलोभ,
अद्वेष र अमोहको शक्ति विशेषले त्यसरी अलग्ग
रहन समर्थ गराएको कुरा हृदयाङ्गम गरी “हेतु-
प्रत्यय” को महिमा थाहा पाउनुपर्दद्ध ।

श्री ५ महाराजाधिराज वीरेन्द्र वीर विक्रम शाहदेव सरकारको

४३ औं शुभ-जन्मोत्सवको पुनीत उपलक्ष्यमा मौसूफलो सुख्वास्थ्य,

दीर्घायु तथा समृद्धिका निमित परमेश्वरसँग

समक्षित मंगलमय कामना

गर्दछौं ।

नेपाल राष्ट्र बैंक

परिवार

आनन्दकुटी विद्यापीठ स्तम्भ

स्त्री राजेन्द्र शिंग १८५५-५६ की रक्षा १८८१-८२

ठाउँ खराब असल तर शिंग १८५५-५६

- हामी शिंग ठाउँ खराब असल तर शिंग

खराब असल तर शिंग १८५५-५६

उचित स्थानमा बास गर्नु राम्रो छ

- भिक्षु मैत्री

संस्कार हामी पाउँछौं । त्यस्कारण असल र राम्रो ठाउँमा बास गर्नाले मानिसमा असल र राम्रो विचार आउँछ । जब विचार राम्रो हुन्छ तब हाम्रो काम गर्ने तरीका राम्रो हुन्छ ।

हावापानी, माटो र घाम अनुसार विस्त्रित रूख बन्दछ । यही तथ्य मनुष्य जीवनमा पनि छ । पूर्वसंस्कार मनुष्य जीवनमा छ । जसरी विस्त्रित रूखको बीउ भन्दछौं तर त्यसलाई सपार्न राम्रो पार्न वातावरण नभै हुँदैन । मानिसमा राम्रो वा नराम्रो हुने कुरा विस्तारै बढ्ने वा घट्ने गर्दछ । त्यसमा बास बस्ने ठाउँको धेरै वा थोरै मात्रामा प्रभाव राख्दछ । कुनै व्यक्ति-सित ६०/- असल बानी भै १०/- नराम्रो बानी भएपनि यदि ऊ नराम्रो खराब ठाउँमा पन्थो भने १०/- बढ्दै गएर ६०/- हुन जान्छ । र ६०/- घटेर १०/- मा पुग्न सक्दछ । अनि आफूले गरेको पाप कर्मलाई समझी पश्चात्ताप गर्ने पुग्छ ।

कुनैपनि व्यक्ति जतिसुकै दुष्ट भएपनि उन्को दुष्टता विस्तारै वृद्धि भै आएको हुन्छ त्यो एक वोटि भएको हुँदैन । स्वच्छ हावा नभएको ठाउँमा जतिसुकै मीठो फल राखेपनि विस्तारै

कुहिएर जान्छ । कोही व्यक्तिनाई धेरै असल र २१ द्वो भांडौं तर उनी पान विस्तारै नै राम्रो भार आएको हो । एउथा ठूलो रुख छ । त्यो रुखलाई ढाल्न बन्चरोले धेरै पटक हानेपछि ढल्छ । त्यो रुख सबभन्दा पछिल्लो एकचोटिको बन्चरोको प्रहारले नै ढलेको हो । तैपनि हामीले शुहूदेखि प्रहार गरेको पनि त विचार गर्नु-पन्थो । त्यस्तै मनुष्य जीवनमा असल वा खराब वानी विस्त रै जम्न पुगदछ । ठाउँको प्रभाव आफूलाई परिसकेको हुन्छ तर आफूलाई यादै हुँदैन

बौद्धसाहित्यमा एउटा प्रसंग छ । अतीत कानमा एउटा गाउँ थियो । त्यहाँ जो पनि सुत्नु भन्दा अगाडि वा उठ्दा वा कुनैपनि काम शुरू गर्दा “नमो बुद्धाय” भन्ने गर्दथयो । त्यही गाउँमा सपै नचाउने एकजना पनि बस्न आयो । त्यहाँ सबैले नमो बुद्धाय भन्ने गरेको सुनेर उनलाई हाँसो उठ्यो । र उनी त्यसलाई खिस्सी गर्ने गर्थ्यो । सबैले भन्ने गरेको ले उसले पनि अरूलाई खिस्सी गर्दै आफूले पनि त्यसै भनेर जिस्क्याउने गर्थ्यो । त्यो त्यहाँ केही दिन बस्यो । यताउता सपै नचाउदै जीविका गरिरह्यो । त्यो गाउँमा बस्दा नमो बुद्धाय भन्ने गरेकोलाई जिस्क्याउदै अनायास आफूलाई पनि त्यस्तै वानी पर्न गयो ।

एक दिन उनको नचाउने सर्प मन्यो । अनि सर्प खोजी यताउता डुलिरह्यो । अचानक एक ठाउँमा उनले एउटा नागराजालाई देख्यो । उनले नागराजालाई साधारण सपै ठानी आफनो बाजा बजाएर समाउन खोज्यो । नागलाई रीस उठ्यो । उनलाई फणा फैलाएर टोकन आयो । नागलाई देखेर सँपेरा भाग्यो भाग्दा एउटा हुँगामा ठक्कर खाएर ऊ लड्यो । लड्नासाथ डरको आवेसमा अनायास उनले नमो बुद्धाय भन्यो । आश्चर्यको कुरा नमो बुद्धाय भनेका सुन्ना साथ नाग टप्प रोकियो । र भन्यो “हे पुरुष ! अब तिमीले डराउनुपर्दैन । अब म तिमीलाई केही गदिन । तिमी बुद्धभक्त भनेर मलाई थाहा थिएन थाहाभएको भए तिमो पछि लाग्नेनै थिएन” नजीकै गएर उनले फेरि भन्यो—“तिमीले किन अरूलाई नचाएर खाइरहेको ?” —“म अरू केही काम नै जान्दिन । पैसा पनि छैन ।”—“अरूलाई नचाएर नखाऊ । आफनो मेहनतले कमाएर खाऊ” यति उपदेश दिई नागले उनलाई आफनो ठाउँमा लगेर धन दिएर पठाए । त्यो दिनदेखि उनले सर्प नचाएर खाएन । सारांश यो हो कि देश अनुसार भेष हुन्छ । त्यसकारण बास गर्दा पनि विचार पुन्याएर बस्नुपर्दछ ।

*

‘जुन देशमा न सम्मान हुन्छ, न जीविका गर्ने काम हुन्छ, न आफन्त हुन्छ, न पद्न सिवत पाइन्छ, त्यस्तो ठाउँमा एक दिन पनि नबस्नू ।’

— चाणक्य

सम्पादकलाई दिठौ

गौतम बुद्ध ठुला तान्त्रिक थिए ?

कोशी अञ्चल मोरड नगरबाट प्रकाशित “जन आवाज ‘साप्ताहिक’” ले क्रमशः ६ अंक मिति २०४४।।१० सम्म स्थान दिएको जवाहर रोककाको छोटो, उक्त शीर्षकको लेख बडो रोचक थियो । तान्त्रिक मतका लामाबाट बौद्ध शिक्षा दीक्षा पाएर ‘रोकका’ ले सोही बमोजिम विदेशका बिद्वान् ‘राइस डेविड्स’को लेखाईलाई आधार बनाएर ‘गौतम बुद्ध ठुला तान्त्रिक थिए भन्ने’ कुरा साबित गर्न खाजेको पाइन्छ । ‘विद्वान् लेखक मजिलमको भनाइ अनुसार बुद्ध चार प्रकारका तन्त्र र तीन किसिमका अरू तन्त्र विद्यामा निपुण थिए । विद्या अनुसार उनी हावामा उड्न सकथे । आँखा बन्द गरेर पनि तीन माझलाई क्षत्र भित्र के के हुँदैछ सब बताउन सकथे । उनी भविष्यवाणी पनि गर्न सकथे ।’ जस्ता भनाइ सहित तन्त्रको बलले बुद्धले चमत्कारिक कार्य गरेको वर्णन जवाहर रोककाले उक्त साप्ताहिकको क्रमशः ६ अंक अन्तर्गत गरेका छन् । यस लेखले बुद्धलाई भगवान् मानेर श्रद्धा गर्नेहरूको आस्था र विश्वासमा ठेस (निकै ठुलो घात) गरेको छ । उक्त रोचक लेख पढिसके पछि बौद्धविद्वानहरूको ध्यान उक्त लेखका प्रसङ्ग तक आकृषित हास्भन्ने उद्देश्यल सोही शीर्षकको अन्तिममा प्रश्न चिह्न ठड्याई सोधन र कुतूहल-तावश मलाई पनि आफ्नो भनाइ सहित युवा बौद्ध मण्डल लनितपुरवाट प्रकाशित ललित विस्तर र आनन्दकुटी विहार गुठी स्वयम्भूवाट प्रकाशित संक्षिप्त बुद्धजीवनीका आधारमा बुद्धचरित्र

क्रमशः प्रकाशित गर्न मन लाग्यो जसका लेखक मीनबहादुर शाक्य र श्री भिक्षु अमृता नन्द हुनुहन्छ ।

केही महीना अविकाठमाडौं जिल्ला धर्म-कीति विहार श्री धः न धः टोलबाट प्रकाशित धर्मकीति (बौद्ध मासिक) मा सिद्धार्थको गृह त्याग’ शीर्षकमा भि. लाल बहादुर तुलाधर धरान ७ ले जुन ऐतिहासिक विचार राख्नुभयो त्यसबाट पनि महान् उद्देश्यको बिपरीत कुरा परेको भन्ने आरोप लाग्यो । चर्चा परिचर्चाहरू छापिए । ‘बुद्ध ठुला तान्त्रिक थिए’ भन्ने शीर्षक अन्तर्गतका विचार न धार्मिक ग्रन्थसित सम्बद्ध छ; न ऐतिहासिक घटनासित सम्बन्धित छ । बुद्ध, वर्तमान वैज्ञानिक युगका पनि महान् वैज्ञानिक दाशनिक हुन् । विश्वका बहुसूखक राष्ट्रले बुद्धको सिद्धान्तलाई मानेका छन् । जसले उनको शिक्षा दिक्षाको महत्व बुझेका हुन्छन् तो विद्वान्ले बुद्ध ठुला तान्त्रिक थिए भन्ने कुराको खण्डन गर्दछन् । उक्त जन आवाज सप्ताहिक अंक ६ सम्प्र क्रमशः प्रकाशित वर्णन बडो गलत तरीकाले प्रस्तुत गरिएको छ । त्यो प्रमाण ललित विस्तर र बुद्धजीवनीमा पाइन्छ । प्रामाणिक ग्रन्थ न पढी निराधार कुराका प्रतिष्ठामा धक्का लाग्ने सम्भावनाहरू हुन्छन् । यसतर्फ बडो सतर्कता पूर्वक आफ्नो विचार दिनु हुन सबै सम्बन्धित विद्वानहरू समक्ष विनम्र अनुरोध छ ।

- मान वज्राचार्य
बराहक्षेत्र, सुनसरी

आनन्दभूमि

अग्रश्रावक सारिपुत्र - मौद्गल्यायन तथा साँची

- आनन्द कौशल्यायन

धारुपूजा

मानः विकासया इतिहासय मूर्तपूजा व मूर्ति
खण्डन निगु मध्यय सुया अप्वः ह्लाः दु, थव धाये
थाकु । अथेसां मूर्ति विशेषया पूजा यायां गुबलें-
गुबलें मूर्ति अयवा वया पूजा याइह्वा निम्ह हे
थुजोगु 'जड-बुद्धि' इ लाये यः कि व मूर्ति वया
निति 'द्यः' मजुसे 'त्वहं' जुयाविह । 'द्यः' पूजाया
सार न मूर्तिइ दु न पुज्याइह्वसिके दु । किन्तु व
भावनाय दु, गुगु निहृसिगु सम्बन्धया दत्थया
सिखलय दु । पूजनीय हे श्रद्धा उत्पन्न ज्वी अले
श्रद्धायुक्तपूजा हे धात्येगु पूजा खः । नाना प्रकारया
भयं ग्रस्त मानव मस्यु छु छु म्वाः मदुगु चीजया
पूजा यायां वयाच्वन । थैं न यानाच्वगु दनि ।
तर पूजा तथा करुणाया प्रसारया कामना याइपि
फुकस्या निति लोक-गुरु बुद्धया धातुं लिपा यदि
छुं पूज्य-वस्तु दःसा व वहे सारिपुत्र तथा मौद्ग-
ल्यायनया अवशेष खः । थव छुं काल्पनिक द्यःया
मूर्ति मखु किन्तु थव छगु ऐतिहासिक महापुरुष-
जिनिगु शरीरया अग खः । धन्य खः साँचीया व
पवित्र-भूमि गुगु थवयात सयौ वर्षतकक धारण
यानाच्वन ।

साँची व विदिशागिरी

प्यंगु शताब्दी स्थविर महानाम
“महावंश” नांया गुगु सिहलया इतिहास

चवत, उकी महेन्द्र-गमन शीर्षक फिस्वंगूगु परि-
च्छेदया ववय् चवयात गु पक्ति महत्वपूर्ण जू ।
अबुं व्यूगु 'अवन्ती' राज्यया शासन यायेया निति
उज्जयिनी थ्यने न्ह्यः अशोक लँय विदिशानगरय्
द्यूगु दु । अन हे छह्य सेठया 'देवी' नांया म्ह्याय्
नाप लात । कुमारया सहवासं वया गर्भ जुल,
अले उज्जयिनी वया पाखें शुभ महेन्द्र कुमारया
जन्म जुल । वया निदं लिया व देवीपाखें संघ-
मित्रा बुल । उगु इलय् व देवी अन विदिशा
गिरीइ च्वनाच्वंगु खः । बौद्धग्रन्थय् गथे 'सार-
नाथ' नांया गनं उल्लेख मदु, अथे हे 'साँची' नांया
नं उल्लेख मदु ला ? थव धाये थाकु कि थव 'साँची'
नां गुबले अस्तित्वय् वल । संभवतः "महावंश"
या थव विदिशागिरी हे आधुनिक साँचीया प्राचीन
जःला खःला खः । साँची भच्चा तापाकक भेलसा
नगरी स्पष्टतः प्राचीन विदिशागिरीया आधुनिक
रूप खः ।

साँची स्तूप

दिल्लीं बम्बई अथवा मद्रास
वनेबलय प्रसिद्ध ग्रेट इन्डियन पैननसुला (जी०
आई० पी०) ऊवलय छगु चिकिचाघंगु स्टेशन-
साँची । मेल व एक्सप्रेस ट्रेन गनं दीतकं मखु ।
यदि छि फष्ट क्लासय् यात्रा याना च्वना दियासा

कले गार्डयात् ह्रापां हे ध्यादीसा छितः कवकायेया
निति गाढी विशेषरूप दिके बो ज्यु । राजनैतिक
दृष्टि साँची भूपाल राज्यया दीवानगंजबा तह-
सीलया छगू चिकिचाधगु गां खः । स्टेशनं भच्चा
जक तापाकक भूपाल-सरकारया डाक-बङ्गला
दु, गन छ्हि यदि छन्ह, निन्ह विश्राम यानादी-
माःसा याना दी फु । भेलसा अथवा प्राचीन
विदिशागिरीया लगभग बाहु मीलया घेराय
न्यागू पुरातन अवशेष दु, गुगु साँची स्तूप समूह
धाइ । थ्व न्यागू थथे खः— १. साँची २. सोनारी
३. सतधार ४. पिपलिय ५. अन्धेर साँचीइखास-
यानाः गुगु थाय श्रद्धावान् मनूते पुज्यायेगु व
स्वयेगु खः, व ह्रयगू दु ।

१. दकले तर्वःगु स्तू-थ्व अशोककालीन पःखालं
घेरे यानातःगु दु अले वया प्यखेर तसक
बांलाःगु ध्वाकात दु ।

२. स्तूप संख्या (२)-गुकी इपि अरहत् मध्ये
भच्चासिगु धातु मिले जुयाच्वगु दु ।

सुनां अशोक इलय धर्म प्रचारार्थं विदेश-
गमन यात ।

३. स्तूप संख्या (३)-उकिइ मध्ये सारिपुत्र
तथा मौद्गल्यायान अरहत् पिनिगु धातु
लूगु दु ।

४. स्तूप संख्या (४) मेगु प्राचीन अवशेष

५. अशोक स्तम्भ व मेगु स्तम्भ

६. बौद्धविहार व प्रतिमागूह

७. पुरातत्व सम्बन्धी व्वसा छ्हे

साँचीया ऐतिहासिक विकासक्रम
साँची व उकीया लिकक थुलि स्तूपत दुगुया हुनि
छु खः ? अन लुम्बिनी थे भगवान् बुद्धया जन्म
जूगु मखु, अन बुद्धगयायथे भगवान् बुद्ध बुद्धत्व

लाभ मयाः, भगवान् बुद्धया परिनिबणि मज्,
अले हानं साँचीया उखे थुखे थुलि स्तूपत छाय ?
थुकीया छगू हे हुनि जुइफु कि वेस व वेतवा
खुसिया संगमय प्राचीन विदिशानगरी लानाच्वंगु
दु, गुगुयात निर्माण याकूगु ज्वीमाः । आश्चर्यया
विषय खः कि फाहियान तथा हुयन सांग नांया
निह्य यात्रीत मध्ये सु छहसें हे साँचीया बारय
छगू हे शब्द मच्चः । निम्हं प्यगू व ह्रयगू शता-
बिद्या दध्वी भारत-भ्रमणार्थं वःपि खः अले
निह्यसें बौद्ध, थाय्या बारय यक्वः च्वःगु दु ।
साँचीया पहाड़या जाः साधारण दु । ३०० फोट
अप्वः मदु । दध्वी छगू चिकिचाधगु साँचो नांया
गां दु । सम्भव दु थ्व हे गांया नाम पहाड़ीया नां
न साँची पहाड़ी जूवःगु खः । थ्व पहाड़ीया
सौन्दर्यया वर्णनयासें सर जन मार्शलं च्वःगु दु ।
“थ्व पर्वतया थी थी रंगया ल्वहैं व चट्टानय रूप
व रंगया समान सौन्दर्य दु । थ्वया प्यखें सया-
च्वंगु वनस्ति थ्व सौन्दर्ययात गुलि गुणा बढे
याका बिइ । बसन्तया ह्रापांगु इलय जव ‘पलाश’
या स्वां थन वहइ अले थ्व फुकक गुं छगू अद-
भूतया (छटां) कुसां त्वपुया बिइ ।”

साँचीया पुलांगु नां ‘काकनाद’ खः । थ्व नां
केवल शिलालेखय वःगु दु । छु प्राचीन ग्रन्थय
थुकीया उल्लेख मदु । च्वय ध्यावये धुन कि
सम्भवतः महावंशया चैत्य-गिरी हे साँची खः ।
महेन्द्रयात अशोकया किजः जूगुया अनुश्रुति यात
विवादास्पद हे माने याःसां थुलि स्पष्ट दु कि
दक्के ह्रापां अशोकया ईलय हे साँची बौद्धपिनिगु
निवास-स्थान जुयाविल । साँचीया अशोक
स्तम्भ थ्व खंया दमिखः कि साँचीया भिक्षु
संघया अशोकयात विशेष चिन्ता दु ।

सौंचीया दर्शनीय थाय्

चव्यः क्षीसं साँची-खास यानाः गुगु न्हय्गू पूज-
नीय तथा दर्शनीय थाय्या नामोलेख यनागु खः,
उकी ह्वापांगु खः, दक्के तवःगु स्तूप, इव महान्
स्तूप, गथे कि वया वर्तमान आकार खः, छगः
खःगु खेया कपं वः। उकीया प्यखेरं तजाःगु
त्वाथः दु, गुगु प्राचीन कालया प्रदक्षिणा-पथया
जया ब्यु अले अनतकक थ्यंकेया निति दक्षिणतकक
निगु स्वाहाने दयेकातःगु दु।

स्तूप संख्या (२) इव स्तूप अप्वः स्तूप
संख्या (३) नाप मिले जू। विशेषता इव खः
कि महान् स्तूपय् प्यांगु लेख दु, स्तूपसंख्या (३)
ख नं छां लेख दु, किन्तु इव स्तूपसंख्या (२) स
छगु लेख मदु।

१८२२ स कैप्टन जानमनं दक्के न्हापां इव
स्तूपया महुतु चायेकल। व थुकियात लगभग
बच्छिन्न नष्ट यानादिल। जनरल कनिघमया सौ-
भाग्य दु कि सन् १८५१ य इव स्तूपय् सुरक्षित
पवित्र धातु वया ल्हाःतय् लात। गुगु 'धातु-गृह'
मध्ये जनरल कनिघमयात पवित्र धातु दत।
गुगु बाकसय् पवित्र धातु तयातःगु खः, व ११
इंच हाकः, ४ इच ब्या अले जाः न उलि हे दु।
उकी मध्ये प्यंगः बट्टा पिहाँ वल। फुक बट्टाय
मानव-अस्थित लुयावल। बाकसय् छखे गाखे
पुरातनब्राम्ही आखल चव्यात गु लेखया अनुवाद
थुगु कथं खः—“अरहत काश्यप गोत्र निसे क्याः
अरहत आचर्य वात्सी सुविजयात तकक फुक
आचर्यपिनिगु धातु।”-प्यांगुलि बट्टाया पुसाय् मे-मेगु
लेख दु, गुकि सी दु कि इव धातु उपि अरहत
पिनिगु खः, गुपिसं सम्राट् अशोकया तृतीय संगी-
तगवःगु बट्टा दु। अथे हे ६ इंच ब्या व ६ इंच जाः,
तिह भाग काःगु दु अले उकी मध्ये भचा हिमा-

लय पाखे वर्म इवार्थ वंगु दु। बट्टाया कवय
क्षिगु नां चव्या तःगु—१. कासपगोत (काश्यप-
गोत्र)– हिमवान् प्रदेशया धर्मोपदेशक २. मठिम
(मध्यम) ३. हारिति पुत (हारितिपुत्र) ४. वा-
च्छी– सुविजयत (वात्सी) ५. महवनाम ६. आ-
पगीर ७. कोनिनीपुत (कोणिनी-पुत्र) ८. को-
सिकीपुत (कौसिकी पुत्र) ९. गोपितुपुत (गोपित
पुत्र) १०. मोगलिपुत (मौद्गलि पुत्र) थुपि फुक
अरहतपिनिगु शरीरान्त छगु हे इलय् जूगला खै
मखु ज्वी। स्पष्ट हे दु कि इव पवित्र धातु मेथास
कया हयाः थन इव स्तूप संख्या (२) स तयातःगु
ज्वी।

स्तूप संख्या (३)– इव हे व स्तूप खः;
गुकि सारिपुत्र तथा महामौद्गल्यायन अरहत-
पिनिगु पवित्र-धातु ल्हाःतय् लाकूगु दु। १८५१
या जनवरीया अन्त फरवरीया आरम्भ्य जनरल
कनिघम व लैफिटनेंट मेलेयात हे इव रहस्यया उद-
घाटन याःगुया श्रेय दत। जब इव स्तूपया चव्य
छगु चीधंगु व्वाः खनाः उकीयात ज्याबलं दुने
थ्यक यंकल, छुं घण्टाया परिश्रमं लिपा जनरल
कनिघमयात अथे हे पांचफुतं मयाकक ताःहाकःगु
ल्वहँया शिलाय् थ्यंकाः दी माल। इव शिलायात
थंबलय् उकीया कवय् भुडसे च्वंगु ल्वहँया निगः
बाकस पिहाँ वल। दक्क पुसाय् ब्राम्ही आखः
कियातःगु दु, गुगु दक्षिण पाखे दु, उकी कियातःगु
दु-‘सारिपुत्र’ गुगु उत्तर पाखे दु, उकी किया-
तःगु दु-‘महामोगसनस’ फुकक बाकस डेढ फूट
तहाः जू अले व ६ इंचतकि। दक्षिणपाखे गुगु
लेख दु, ल्वहँया बाकस तयातःगु दु, उकी तुयु ल्वहँया छगः
तगवःगु बट्टा दु। अथे हे ६ इंच ब्या व ६ इंच जाः,
वहे बट्टाया नापं चन्दन-सिंथा निगु सालु-सालुगु

'चर्पतिशा' तयाःतगु दुः। छगू ४ इंचहाक व मेग
 ३ इंचहाक । थव हे चिकिचावंगु बट्टाया दुने बुद्ध
 या अग्रश्वावक महास्थबिर सारिपुत्रया केबल छगू
 पवित्र कवैय् लुल । मालाया रूपय् उत्तरपाखे
 जनरल कनिधमयात छगू मेगु बाकस लुल, गुगु
 सारिपुत्रया बाकस सिबे छुँ भवा चिकिचावं
 जू । थव हे चिकिचावंगु बाकसय् महास्थबिर मौ-
 दग्लयायनया निकू पवित्र कवैय् लुल । दक्ष बाकस
 या पुसाया दुनेपाखे बागू इंचतजाःगु छगः बांलाःगु
 आखः दु । सारिपुत्रया थासय् ब्राह्मीं च्वयातःगु
 दु- 'स' । महामौदग्लयायनया बट्टाया पुसाया
 दुने पाखे च्वयातःगु दु- 'म' । निगलं ल्वँह्या

बट्टा थथै ऊव लोक क तयातःगु लुल, थुकिया न
 महत्व दु । भगवान् बुद्ध पूर्वपाखे च्वनाविज्यात
 धाःसा दक्षिण वस्तो नया जवल्हः पाखे लाई व
 उत्तर दिशा वसपोलया खवल्हाःपाखे । सारिपुत्र
 व मौदग्लयायन निम्ह अग्रश्वावक भगवान् बुद्धया
 जव व खव ल्हाःधाइ वयालिपायागु अवशेष न अथेहे
 ऊव लोक गथेकि भगवान् बुद्धया जवय् व खवय्
 च्वनाच्वंगु दै । ल्वह्या तरवगु बाकसया पुसाय्
 गुकी 'सारिपुत्र' व 'महामौदग्लनस' च्वयातःगु दु
 साँचीया ब्वासा छेय् (म्यूजियम) सुरक्षित या-
 नातःगु दु ।

भाय्हूपि - शराब नेवा:

नुगले दुने दयेकि

-गौतमब्रोर वज्राचार्य

पत्र

बन्द सूर्य सर्गतप्र दत्तले निभाःजः थव धरती तुत्तले
 बुद्धया धर्म झीके सदां नुगले दुने दयेकि ।

मनुष्य जन्म जुइगु अज्ञानी जुलकि दुःख जक लिउ लिउ वइगु
 सकसिन स्थूगु पवित्र लुभिनी सिद्धायं गौतम जन्म जुयाविज्याःगु
 सकल प्राणीया दुःख मुक्त यायेत दरबारया सुख त्याग यानाविज्याःगु
 सुइन्यादेया उमेरस स्वार्या पुन्हीया दिनस बोधिज्ञान प्राप्त यानाविज्याःगु ।

मनुष्य जन्म झीगु सकल प्राणी न्त करणा तये माःगु
 धर्म धकाः धाधां दुनेदुने गरीबतयत नास यानां देमखु झीत पुण्य धैगु
 वसपोल तथागत कनाविज्याःगु सकल प्राणीपिन्त उद्धार यावे फंगु
 धर्म यानागु पावं थःत दुःख जुइगु थःमूँ यानागु पुण्य थःत सुख जुइगु ।

बौद्धधर्म वा ब्राह्मणवाद

—पुण्यरत्न शाक्य

बौद्ध जूजु हर्षवर्धन (सातों शताब्दी) यात ब्राह्मणत व सन्यासित मिले जुया स्यायेगु षड्यन्त्र याःगु हु। थ्य षड्यन्ते हर्षवर्धन ला भार्य बवेजुल तर वया किंजा ब्राज्यवर्धनयात ला स्याहे स्यात। गुम्ह सन्यासि जुजुयात छुरा चलेयाःगु ख वयात ज्ञोनाः अनुसन्धानयाःगु वयते वयागु साथे मेर्पि ५०० ह्य विद्वान् ब्राह्मणत नं व षड्यन्ते दुश्यागु गुपि जुजुं बौद्धतय्त सम्मानयाःगुलि चिङे जूगु धैगु खे सीदत। थ्व षड्यन्तव्या सञ्चालक खः बौद्धतय्त महाशत्रु वंगाल वा गौडया राजा शशांक। बौद्ध विरोधी जूजु शशांक गुद्य शीव खः व बौद्धधर्मया विकृद्धे पागलपत यः सीमातक वंरपूर्ण ज्यायाःगु हु। व्वेनसाग चोयातःकथं व जुजुं कुशीनगर व वाराणसीतक या विचे दक्ष बौद्धविहारयात स्यंके विल, पाटलिपुत्रे (पटना) बुद्धयागु पदचिन्हं अंकित ज्ञगु पत्थर्त गगाय् वांछेके विल, कथे हे बुद्धयागु मूर्तिया थासे शिवयागु मूर्ति स्थापना यात।

थथे बौद्धधर्म विरोधितयः स बौद्धतय्त याःगु अन्याय व अन्याचारया बाल्जूः नं बौद्धधर्म न्हयज्यां वनाच्चन। थ्व हे विचे ८०० इश्वी ति इलय् बुद्धधर्म विश्वद शंकराचर्य (७८८ ई.) ब्राह्मणवादी धर्म खूब प्रचारे हल गुक्कियानाः बुद्धधर्म यागु प्रचारे तःधगु आघात जुल। अथे ज्ञापां तवि बौद्धधर्म पूर्ण विलुप्त मजुसे १३ औं सताब्दीतक बरावर न्हयज्यां वनाच्चंगु खः। भारते बौद्धधर्म लोप जुयावंगुया प्रभुख कारण जर्जस्ति थःपि-पि-गु धर्मप्रचार याइपि कट, धर्मान्वि मुस्मांत य्यु पटक पटकयागु आक्रमण न खः। ११६४ इश्वीले मुहम्मद गोरीया सेनापति कुतुबुद्दिनं याःगु आक्रमनं सारनाथ विघ्वंश जुल। गुलिखे मिक्तृत स्यात। अथे हे १२०२ इश्वीले वस्तियार खिलजि याःगु भीषण आक्रमण हे

बौद्धधर्मया पूर्ण विनाशया कारण ज्ञ वन। थ्व आक्रमणे विहार धाक्को स्यंकल, द्वलंद्वः मूर्तित स्यंकल। इमिसं नालंदायागु विशाल बौद्धविश्वविद्यालय, शिक्षाया केम्ब्र जक मखु किल्ला हे समझे जुयाः ध्वस्त यात। अन च्वगु विशाल बौद्धपुस्तकालय ब्लेकल, अनच्वंपि संयों मिक्तृत तयत शस्त्रं सुसज्जित संनिकत माःपियाः स्याना है छवत। थ्व आक्रमणं यानाः वचेज्ञपि मिक्तृपि जःखःयागु देश्य गम्हं ल्हासाय्, गुम्ह चीन्य गुहं गन गुहं गन विश्यु वन। शुकीया परिणामस्वरूप बौद्ध मिक्तृत मध्यावन, बौद्धधर्मं लोप जुयावन। बौद्धधर्मया प्रचारक मिक्तृत मदया वंदले हिन्दूधर्मया संरक्षक ब्राह्मण त्यत थःपिनिगु धर्मं प्रचार यायेगु तःधंगु मौवा लुल। फलस्वरूप भार-तव्यापि हिन्दू धर्मया प्रचार जुयावल, नेपाल नं थुकीया प्रमावं छ्वे च्वने मफुत।

युर्यां लिपा न्यवासः खुसः दं तक बौद्धधर्ममा गनं चर्चा तक हे मजुल। १८५० शताब्दीया अन्तिम चरणे भारते थाय् थासय् उत्खनन्या ज्या जुल अते थ्व हे इलय् बौद्धधर्मया सम्बन्धे पुनः जिज्ञासा उत्पन्न जुल। बौद्धधर्म केन्द्रया थाय् थासय् मारतया पुरातत्व विभाग पाखे उत्खनन, अध्ययन व पुनरुद्धार ज्याया प्रारम्भ जुल। थ्व हे विचे १८६१ इश्वीस श्रीलंकायाम्ह अन-गारिक धर्मपालया कुतलं महाबोधि सोसाइट्या स्थापना जुल। थ्व हे संस्थाया रेखदेख व कुतलं मन्द गर्ति जुयाच्चंगु बौद्धधर्मया अवशेषया उत्खनन् व पुन-रुद्धार ज्या नियमित व तीव्र रूपं जुल। प्रथम व द्वितीय विश्वयुद्धा कारण उत्खनन् व पुनरुद्धारया ज्याय् तकं न मन्दगति वल। स्वतन्त्रया लिपा हाकनं उत्खनन् ज्या नियमित रूपं जुल, दक्षो बौद्धतीर्थया पुनरुद्धार जुल, रेल सुविधाया व्यवस्था जुल। फलस्वरूप १९५६

इस्वीसं स्वतन्त्र भारतया न्हापाम्ह प्रधानमन्त्री पै. जवा-
हरलाल नेतृत्वे भारते सकभनं नीन्यासः देया
बुद्धजयन्ती समारोह तसकं धुमधार्म मानेयात ।

भारते लोप जुयावने धुंकगु बौद्धधर्मया व्यापक
रूप प्रचार व प्रसारया तःघंगु श्रेय स्वर्गीय बावासाहेव
भीमरात्र अम्बेडकरयात दु । वेकः छम्ह कुशल राजनी-
तिज्ञया तापं महान् बौद्धनेता न खः । हजारीं वर्षनिसं
शोषित व पीडित जुयाः वयाच्चर्पि अस्पश्य (थीमत्यःपि)
वर्गतयंगु हित केवल बुद्धधर्म माने यावेगुनि जक जुइ
धैगु थःगु अध्ययनं खंका: १४ अक्टूबर १९५६ इस्वीस
नागपुरे लगभग ५ लाव अनुयायीतनाप वेकल स्वर्गीय
गुरु चन्द्रमणि महास्थविरयाके बौद्धधर्मया दीक्षा कया-
दिल । नोभेम्बर १९५६ इस्वीस छकः वेकलं भावावेशे
गम्भीर जुयाः ध्यादीगु दु “ निर्दे ति म्वात धाः सा
भारते जि न्यागु करोड बौद्धत क्यनावी ” यक्को अफ-
सोस या खँ खः व संकल्प पुरा मजुल छु दिन लिपा हे
वेकः झीगु न्हःयःने मन्त । थ्जाम्ह छम्ह महान् बौद्ध
नेताप्रति भारतीय बौद्धत जक मखु दक्क बौद्धत
कृतज्ञ जुइमाःगु दु ।

नेपालयागु सन्दर्भे खला महायानी बौद्धधर्म माने
याइपि शाकय, वज्ञाचार्य, तुलाधर, मानन्धर, महर्जन,
गुरुज्ञ, तामाज्ञ, शेर्पा लामा आदि जातयापिसं न्हापां
निसे बौद्धधर्म माने यानावयाच्चंगु खः । अथेसां
बौद्ध खः ला खः जक हे जुयाच्चंगु खः । नेपालय बुद्ध
यागु शिक्षा प्रचार याइपि मिक्षुर्पि खने दुगु आपाः मदु
नि । नेपालय दकले न्हापां थेरवादी मिक्षु जुय विज्याः म्ह
स्वर्गीय, महाप्रज्ञा महास्थविर ख । वसपोल दकले
न्हापां १९२४ इस्वीले ल्हासां बिज्याः म्ह मह यात्रो मिक्षु
याके प्रब्रज्या कया विज्याःगु ख । वसपोलपाले बुद्धत्रम्
प्रचार जुयाच्चंबले छम्ह हिन्दु जुयाः न बौद्धमिक्षु
जुल धकाः वसपोल गुरुप्रात उब्लेया राणा सरकार
(चन्द्रशम्भोर) देस पितिना छूत । देसं पितिके धुंक-
१९२८ इस्वीस भारतया कुशीनगरे उ चन्द्रमणि महा-
स्थविरपाले थेरवाद परम्परां हाकनं प्रत्तिजित जुया

बिज्यात । थथे मिक्षुत छम्ह निम्ह दयाः वसपोलपिनिगु
पाले बूद्धयागु शिक्षा प्रचार जू वःबले नेपाली बौद्ध
तयके जागरण वल । वि सं. १९७६ अष्ट भालया इल्य
काठमाडौले राज निवित स्थानां च्चंगु व यक्को मनूत
कुनातःगु व न्याम्ह मनूं मुने मदु धैगु जंगी कानून लागु
जुया च्चंगु इल्य हे स्वयम्भुट भन्ते अमृतानन्दपाले धर्मी-
पदेश न्यनेत आपालं मनूत मुनीगु जुयावल । उब्लेतक
नेपाले जन्म जूम्ह भगवान् बुद्धयागु धर्मप्रचार जुयावःगु
राणा सरकार व वया भारदारपिनि सह्याय मकुगु
जुयाच्चन्त । फलस्वरूप वि.सं. २००० सालय श्री ३
जुद्दशम्भोर मिक्षुपिन्त धर्मीदेश यापेमते धैगु आदेश
जूबले मिक्षुपिसं खं मन्यसेलि व हे त्वहःलं हानं मिक्षु
पिन्त देस पितिनाल्लोत । नेवाः माष प्रकाशित जुयाच्चंगु
बौद्धदसफू जकत यात । पितिना छोःपि मिक्षुपिनिगु
पाले सारनाथे उ चन्द्रमणि महास्थविर या अध्यक्षताय्
‘धर्मीदयसभा’ स्थापना जुल । लिग थ३ हे संस्था
पाले नेपालं बौद्ध मिक्षुतयत पितयुंगुया विरोध याकेगु
ज्या नं जुल । फलस्वरूप श्री ३ पद्मशम्भोरया पालय
पितिनात पि मिक्षुपि: नेपालय दुकाल । नेपालय हानं
बुद्धधर्मया प्रचार प्रसारयागु लुखाःचाल ।

थुगु प्रकार तनावने धुंकगु बृद्धधर्म हिन्दूधर्म या
कच्चा खः धैगु न्हगु प्रचार जुयाच्चंगु दु । हिन्दू
धर्मया विक्षास कथं ठीक अःबगु अनित्य, अनात्म,
अनीश्वर, अवर्ण भेद माने याइगु बुद्ध धर्म जुयाः हिन्दू
मत वलभीत हे प्रमुख विक्षी जुया वयाच्चंगु बुद्ध-
धर्मयात थौकन्हे विक्षवय पी प्रचार प्रसार
जुयाच्चंगुहिल्य बृद्धधर्म हिन्दूधर्मया कचा खः धैगु
प्रचार निश्चय नं स्वार्थपूर्ण, कालानिक, साम्प्रदायिक,
असहिण्यता, अदूरदर्शी पूर्णगु ज्या ख । थथे तर्कपूर्ण
मजूगु, छु आधार मदुगु खः न्हःयःने तयेगु बुद्धमानि ज्या
मस्तु । बृद्धधर्म हिन्दूधर्मया कचा खः धकाः हाला
जूपि तथाकथित विद्वान्पिसं बृद्धग्रन्थ विपिटके दुय्या-
गु थी थी बौद्ध साहित्य अध्ययन याना सोगु जूसा
निश्चयनं वेकःपिनिगु जिज्ञासा, वः शका निवारण जुइ ।

Chaitanya Vrksa! Era he feels
the imperceptible throbbing in
his body. The throbbing which star-
ted from the third-eye
under the embosses of shun-
muni and stupas of temples (janmas)
tumble for long hours just like
a much-factor letter. Now he does
not feel any such throbbing.

चित्थांलाःमह बुरि

मेघदूत

छम्ह बुरि विरकत जुया : बान्हि इले छें पिहाँवन ।
थुजोगु बैसे बिहारे बना : ध्यान या : बनेगु
मती तल । सापसंक निभाः थिनाच्वन । तांनोगु सहः
याये थाकुन । छथाय् लंया सिथे तःमागु सिमाया
कि रते फेतुत । अनस ल. नं तै तःगु दु । लःनं लुधंक
त्वन ।

अनसं क्षिप्यदैति दुम्ह मचा छम्ह नं दु । मचां न्यन-
“अजि गन बने त्यनागु ?” “खः जि बिहारे बने
त्यनाम्ह ।” मचां धाल - “अजि धर्म याः बने त्यम्ह खनि ।
बिहारे भन्तेपिन्त दान बीत छु नं बिया छोयेगु मदु ।
भगवान् बुढयात पूजा यायेत स्वां धुं धुपाँय् बिया छो-
येगु नं मदु । धिक्कार का !”

व मचा धाःसा चित्था मियाच्वम्ह जुयाच्वन ।
मचां बुरियात धाल - “अजि ! इव चित्था छूक बिइ ।
चित्था लाःसा अजिया यगु धर्म याःसां ज्यू”

बुरि व क्या : जंय् सोथन । अन सरासर बिहार
पाखे सोयावन । “निभाः गपायसकं पू का । जितःला
पिनेया निभाल पूगु सोया : दुनेया निभालं पुइगु है चकौं
खनि ।” थये मतीततं सरासर बिहारे बन । अन
त्यासेचाम्ह मय्जु छम्ह नं ध्यान भावना या : वइ चवंम्ह
दु । व मय्जु न्यन - “अजि गन ज्ञायाम्ह, छाय्

ज्ञायागु ?”

बुरि लिसः बिल - “खःजिसुख नं गावक सी धुन ।
दुःख नं यक्ष भोग याये धुन । आः जीवन खना : बावक
वल । उक्ति भावना याये धकाः बिहारे बया ।”

मय्जु धाल - “अ ! अजिया बुरिया बैसे भावना
याये मास्ते वल का ।”

बुरि धाल - “अ ! नहापा ल्यासे बलेजि साप बाला:-
म्ह भाःतं नं साप माया याः । छुयाय् छें मिनल । भाःत
नं सित । आः बैस बलिसे बांमलानावल । सुनां नं
वास्ता नं मयात ।” थःगु अनुमवया खँफुकं कनाच्व-
बले लँय् च्वम्ह मचां ब्यूगु चित्थां लात धकाः छगु लाखं
मयाक ध्यबा बी हल । साप लय्ताल । बिहारे ध्यानया:
वया : नय् नं खन । मने ने याउँसे च्वन । ध्यबा नं दत ।

“बिहारे च्वम्ह भन्ते नं मावक बिचाः यानातःगु दु ।
आः गन बने मखुत । थन बिहारे ध्यान भावना यायेगु
थाय दु । जि थेंजाःपि अनाश्रपि मेपि नं ध्यान याये छिक
कोशा निकू स्वरू दयेके साल । ध्यान या : वः पिन्त नकेगु
प्रवन्ध यायेगु नं धर्म है खः । थथे मती तया : छगु
लाख दां ध्यानकेन्द्रयात अक्षय कोसे तया : व्याजः चले
यायेगु यानाः तयाः विल बुरि आनन्द याउँक ध्यान यानाः
जीवन हनाच्वन ।

A PEEP INTO AN APARTMENT OF THE MENTAL MUSEUM

- SANU BHAI DANGOL

[Mr. Sanu Bhai Dangol has made, in his own style, many experiments in the field of religion and meditation. After so many experiments made in the sphere of religion and meditation, he finds the philosophy and the meditation process, as taught by the Buddha, to the best way in these spheres. Here we do present his own version regarding religion and meditation. The editor.]

But the deities appear before him one after another and he cannot resist the emergence of them.

With a view to evaluate the progress made in the sphere of meditation or with an approach to asses to what extent the experiences of meditation are in the right track he traverses here and there and encounters hosts of saints, aspirants, mystics and preceptors. Among them the encounter with two luminaries of mystical galaxy,- Shri Bhuban prasad

Shrestha of Kathmandu district and Shri Bhakta Sthaneswar of Palpa disttict, -attaches special consideration Shri Shrestha apprise him of the divine power that had penetrated in to his body and he also prophesies that the divine power will explode from the body within near future. Similarly Shri Bhakta Sthaneswar also hints of the divine power or the light-element that had already possessed his body. A few months afterwards, to say in other words on 4th

Chaitra, 2031 Vikram Era he feels a kind of imperceptible throbbing in his body. The throbbing which started from the third-eye centre (आज्ञाचक्र) later on transforms into trembling and swinging and he begins to tremble for long hours just like a witch-doctor (जांकी). Though he does not lose his senses, he feels his body fully intoxicated as if he were a veteran drunkard.

After the advent or emergence of throbbing, the young man feels that a new chapter has been added in his contemplative life. To say in his own terms, this chapter may be regarded as the chapter of the awakening of the energy. The awokened energy was so heavy and forceful that the entire body begins to tremble to and fro. He exerts his level best to control the trembling but does not succeed. The energy that emanated from the third-eye-centre begins to burn that very centre. From the worldly or terrestrial view-point, it was a period of utter hardship and struggle for him but at the meantime he feels himself blessed and benedicted too. Whene-

ver he closes his eyes he experiences the opening of meditation automatically, to say in other words, he feels himself under the embrace of slumber, semi-trance or ecstasy (jhanas). In the Buddhist terminology, this stage is known as the stage of the First Absorption (प्रथम ध्यान).

With the awakening of the energy he understands the real meaning value of the energy-element. He now sees his old body, which had not been charged with energy simply as a corpse. After the awakening of the energy he finds his mind more calm and his world of thoughts very broad. Coming at this stage he clearly comprehends the Hindu concept of the Awakening of the Serpent Power (कुण्डलिनी शक्ति) and equally the views of Santarakshita, the abbot of the great monastery of Nalanda and many other Buddhist preceptors of Tibet which runs: 'The essence of reality is movement. The origin of this movement is unknowable. It is energy by itself.' He identifies the awakening of this energy in his body as the awakening of the Serpent power. As

he attains the source of this energy, he feels that he had reached to the first stage of Buddhist sainthood, to say in other words, the state of Stream-entry (श्रोतापत्ति). As the burning of the third eye centre and the trembling of the body do not stop for a long period, he is more annoyed and baffled. In order to trace out the remedial measures he goes through multifarious scriptures but fails to find out any solution. Finally with frustrated heart he dives deeply into the ocean of meditation for this sake. After the continuation of meditation for a few days, a new technique pertaining to breathing exercise (प्राणायाम) springs forth in his mind. According to this technique, he inhales breath from one of the nostrils (पूरक) retain it for a while (कुम्भक) and exhales the breath from the mouth (रेचक). Then he repeats the same technique through another nostril. He is startled or taken aback. The energy-element, starting from the eyebrow centre, flows upwards and reaches the cerebrum of thousand petalled lotus (सहस्रार) through the passage of the

subtle nerve (सुषुम्ना नाडि). The entire cerebrum is filled with energy-element. The energy-element, transforming itself into light, emits out from the head just like the cold vapour in order to muffle round the entire universe. He finds himself and mingling in this light-element which in the terms of the sages can be said pure existence, pure-knowledge and Pure bliss (सत्-चित्-आनन्द). After the termination of meditation he realizes that it was such a state when all the feelings are mingled into voidness and ego into self-negation (नाह). In this way he finds himself transcending into the divine stage (दिव्यभाव) of meditation surpassing the brutal and heroic stages of Tantrik meditation.

After the incessant practice of this breathing exercise, the energy element begins to flow downwards through the routes of spinal cord (मेष्टदण्ड). Wherever, the energy element descends, new passages are channeled out and the passage are filled with light element. Though the energy element spreads the entire body over, it has its recourse to cerebrum. (Contd on Next Issue)

सम्पादकीय

प्रथम राष्ट्रिय बौद्ध सम्मेलन [लिखा]

हालै पीष १८, १६ र २० गते धर्मोदय सभाले प्रथम राष्ट्रिय बौद्धसम्मेलनको आयोजना गरेको छ । अधिराज्यमा कुनै समन्वय कायम तर्भै छरिएर रहेका बौद्धहरूलाई एक ठाउँमा जमघट गराई समन्वय अपनाएको यो एउटा बुद्धधर्ममा ठूलो कुरा बनेको छ ।

नेपालमा बुद्धधर्म भन्नाले हिमाली भेकका लामा, पहाडी भेकका गुरुह, तामाङ आदि उपत्यकाका नेवारह ले परम्परागत रूपमा मानिआएका बुद्धको पूजा र उपासनाका विविधताले भरिएको धर्म हो । यहाँ बौद्धमत बलम्बी विविध रूपमा छरिएको र उनीहरूको पूजापढ्निं विविध भए पनि आखिर धर्मको आधार चुरुर्य सत्य र अर्थबद्धांगिक मार्ग ने सबैको सिद्धान्त र लक्ष्य रहेको छ । तर पनि समन्वयको अभावले आफ आफैले मानिआएको पढ्निमाथि जिक गरेर बौद्धहरूका बीच भेदभाव जस्तो धारणा लिएर रहेका छन् । १५ औं किंवद्वय बौद्ध सम्मेलनले एउटा नयाँ आलोक धेरेर बौद्ध एकतामा जागरण ल्याएको थियो । अब आएर आफै स्वदेशी भाषामा संचालन हुने गोष्ठीको तर्जुमा गरेर धेरेलाई सहभागी हुने औसत प्रश्न गरी विविधता बीच एकता र लक्ष्य उद्देश्य एउटै हो भन्ने बौद्ध सिद्धान्तलाई अगाडि राखेर समन्वयको माध्यम अपनाएको छ, यो आजको नेपालको लागि अति आवश्यक कदम भएको छ ।

धर्मोदयसभाको विविध कार्यक्रम मध्ये सबका- सबलाई भेला गराउने यस कार्यक्रमले बौद्ध बौद्धका

बीच विद्विपरम्पराभित्रको आस्थाले खाई पानै खालका भावना हटी पूर्ण एकता कायम हुनेछ भन्ने विश्वास लिन सकिने भएको छ ।

सरकारी तथ्यांक संग्रह गर्दा आफत धर्म पनि स्पष्ट भन्ने नसक्ने बौद्धहरूले अब तथ्यांक फाराममा आफूलाई बौद्ध जनाउनेतिर अनजान भएर वस्तुपर्ने हुँदैन । आशा छ निष्पक्ष रूपमा लिइने बौद्धजनसंख्या तथ्यांकमा बौद्धको संख्या हाल हास्यास्पद रूपमा उल्लेख भइरहेको ५ / प्रतिशतवाट तिकै नै बढ्ने कुरामा ढाँकै छैन ।

धर्मोदयसभाको पुनर्गठनपछि कार्यान्वय पक्षमा सक्रियता ल्याउन समितिहरूको गठन गरिएको साहै व्यावहारिक र उदारशील छ । ती समितिहरूलाई वास्तविक रूपमा क्रियाशील बनाउन कोशीश जाहेरी रहनुपर्छ, । यसबेला समितिहरूलाई अधिकार र कर्तव्यमा रत गराउन सकियो भने धर्मोदयसभाको क्रियाकलाप अझ बढेर उदेश्य पूर्तिमा शीघ्रता आउने छ । समिति हरूलाई लगानशील गराएर धर्मोदयसभामा संकुचितता छ भन्ने लाभ्यन्ता सुन्न तपनै गराउनेतिर विशेष ध्यान ररिरहनु आवश्यक छ ।

जति ठूलो संस्था भयो उति आर्थिक समुच्चिति हुनु पनि आवश्यक छ । अर्थको कारणवाट विपन्तन व्यवस्था भएमा उद्देश्य परिपूर्तिमा बाधा हुन जानेछ । यसतर्फ धर्मोदयसभाले विचार पुऱ्याएकै होला भन्ने ठानिएको छ । आनन्दभूमि प्रथम राष्ट्रिय बौद्ध सम्मेलनको सफलताको कामना गर्दछ ।

श्री बृहद् चत्वारिंशि

[नेपाली भाषा]

यः मरिपूणिमाको कार्यक्रम

२०४४ मार्ग १६, काठमाडौं-

स्थानीय आनन्दकुटी विहारमा प्रतिमास नरिने बुद्धपूजा र धर्मदेशना कार्यक्रममा श्रामणेर विजितद्वारा बुद्धपूजा सम्पन्न भयो । सो अवसरमा धर्मदेशना गर्नुहुँदै महास्थविर भिक्षु अश्वघोषले सश्रद्धा शुद्ध हृदयद्वारा सत्यमा अवस्थित भई धर्ममा आधारित कथोपदेश श्रवण गर्नुपर्दछ र त्यसरी धर्मश्रवण गरी चित्त शुद्ध गर्न सकिएमा यहाँको यहाँ तै धर्मको फल प्राप्त हुन्छ भन्नु-भयो । त्यसपछि भोजनोपरान्त भएको परित्राण पाठ र धर्मदेशनामा भिक्षु कुमार काश्यप महास्थविरले भगवान् बुद्धको व्यक्तित्वमाथि प्रकाश पार्नु भएको थियो ।

राजाको चिरायु कामना

२०४४ मार्ग १६, काठमाडौं-

यहाँको आनन्दकुटी विहारमा श्री ५ महाराजाधिगज वीरेन्द्र वीर विक्रम शाहदेवको तिथि अनुसारको ४३ औं शुभजन्मोत्सवको उपलक्ष्यमा मौसूफ सरकारको दीर्घायु, सुस्वास्थ्य एवं चिरशासनको कामना गरी ४३ वटा मैनवती वाली रानी सहितको तस्वीरमा साल्यापण समेत गरी भिक्षुसंघद्वारा महापरित्राण पाठ सम्पन्न भयो ।

सो अवसरमा महानायक महास्थविर भिक्षु अनुतानन्दले परित्राणपाठको उद्देश्यमाथि प्रकाश पार्नुहुँदै हाम्रा राजालाई देशलाई सुखो, मृदित र समृद्ध गर्ने शक्ति प्राप्त होउन् र बुद्धधर्मानुसार जनताको रक्षा गर्ने अनुकूल होउन् र सदा सुखी, स्वस्थ रही दीर्घायु र चिरशासन प्राप्त होस् भन्नै हार्दिक मञ्जलमय कामना गर्नुभयो ।

शोल विषयमा छलफल

२०४४ मार्ग १८, काठमाडौं-

यहाँको बुद्धविहारमा धर्मोदयसभा अन्त-र्गत नेपाल बुद्धिष्ट इन्स्टिच्यूटद्वारा सञ्चालित शुक्रवासरीय छलफल कार्यक्रममा सुश्री नानीमैया मानन्दवरले जीवन चरित्र सुधारने, इन्द्रिय संयम पार्न, पारिवारिक जीवन सुखी पार्न र दुर्गतिबाट बच्न समेत शीलनालन गर्नु अनिवार्य छ भन्नु-भयो । त्यसबेला सुश्री प्रेमतारा शाक्यको प्रज्ञा तियमको प्रश्नमाथि प्रकाश पार्नुभई वहाँले श्रृत-मय प्रज्ञा, चिन्तनमय प्रज्ञा र भावनामय प्रज्ञाको अभ्यासबाट अनित्य, दुःख र अनात्मको बोध गर्न सक्नु नै प्रज्ञा हो भन्नुभयो ।

त्यसबेला भाइलाल महर्जनले व्यावहारिक जीवन चलाउन पनि सम्यक् दृष्टि अपनाउनु पर्दछ र शीलवान् हुनुपर्दछ भन्नुभयो । इन्स्टिच्यूटका अध्यक्ष डा० वज्रराज शाक्यले अकुशल कार्य गर्दा पनि एकाग्रता रहनुपर्ने तर मिथ्या-

दृष्टिरिएकाग्रता नराखो कुशल कार्यतिर
अग्रसर हुन एकाग्रता राख्नु तै सम्यक् समाधि
हो भन्नुभयो । त्यसेवेला अद्यधाप्रसाद प्रधानले
सच्चा वेरामी भएपछि सबै वास्तविकता खुल्छ ।
अतः मेरो भन्ने केही कुरा छैन भन्ने सिद्धान्त-
लाई अबगत गरेर क्लेशावरण ज्ञेयावरणबाट पार
हुन सकेमा निवाण प्राप्त हुन्छ भन्नुभयो ।

सम्यक् आजीवन विषयमा प्रबचन

२०४४ मार्ग १६, काठमाडौं-

स्थानीय बुद्धविहारमा धर्मोदयसभा धर्म-
दूत समितिको आयोजनामा सम्यक् आजीवनको
विषयमा प्रबचन समारोह सम्पन्न भयो । सो
अवसरमा प्रमुख वक्ता महास्थविर भिक्षु बुद्ध-
घोषले जीवनमा आउने कठिनाइमाथि प्रकाश
पारो आर्यअष्टाङ्गिक मार्ग नै जीवन सुखमय
गर्ने आधार हो र त्यसमा पनि जीवन कला दु-
र्गम्य भएकोले सम्यक् आजीवको अति महत्व
रहेको कुरा बताउनुभयो । अर्का वक्ता धर्मदूत
समितिका अध्यक्ष भिक्षु सुदर्शन महास्थविरले
शस्त्रास्त्र बेचबिखन, विषबो प्रयोग र प्राणीको
व्यापारमाथि दुर्धर्मले निषेध गरेको कुरा
आजको भयावह तनावपूर्ण विश्वको स्थितिमा
ज्यादै सामयिक रहेको छ, अतः शास्तिको नारा
त्याउने हो भने बुद्धले प्रतिपादन गरेका सम्यक्
आजीवका नियम पालन मात्रले शान्ति प्राप्त
हुने कुरामाथि जोड दिनुभयो ।

सो अवसरपा धर्मदूत समितिका सदस्य-
सचिव सुवर्ण शाक्यले बाँचनको लागि जे पनि
गर्नुपर्ने हुन्छ भनी सदाचारलाई छोडेर जिउनु
सही जीवन होइन भन्नुहुँदै 'खानु भयो भदैमा

कुकुरको मासु खानुहुन्छ र ? भन्ने नेपाली उ-
खानलाई अगाडि सार्नुभयो । त्यसबेला धर्मोदय
सभाका उपाध्यक्ष मणिहर्ष ज्योतिले स्वागत
भाषण गर्नुहुँदै कुनै पनि जात जातिका होऊन्
सम्पूर्ण नेपालीलाई यस्ता कार्यक्रममा समावेश
गर्नुपर्छ भन्नुभयो । अन्तमा धन्यवाद ज्ञापन
गर्नुहुँदै धर्मोदय सभाका महासचिव प्रा. आशा-
राम शाक्यले धर्मदूत समितिको क्रियाकलाप बोद्ध
एकतामा प्रभावकारी रहेको छ भनी सम्यक् आ-
जीवमा जोड दिनुभयो ।

आजीवन ग्राहकमा था

२०४४ मार्ग २५, काठमाडौं-

१५ वर्ष अघिदेखि निरन्तर रूपमा आनन्द-
कुटी विहारगुठीबाट प्रकाशित भइरहेको पहिलो
बौद्धमासिक पत्रिका आनन्दभूमिमा इ जना
आजीवन ग्राहक थप भएको छ । सो अनुसार
थप हुनेहरूमा धनगढीका सालट ट्रेडिङ कर्पोरे-
शन, ललितपुरका जनहित पुस्तकालय र नैकाप-
का इन्द्रबहादुर मानन्धर रहेका छन् ।

आनन्दभूमिलाई सहयोग

२०४४ मार्ग २६, नुवाकोट-

वहाँको चिशूलीस्थित बोधिरत्न शाक्यका
पूज्य पिता त्रिशूली सुगत बौद्धमण्डलका अध्यक्ष
रत्नदेव शाक्यको भीमरथारोहणको शुभ उप-
लक्ष्यमा बुद्धधर्म चिरस्थायी रहोस् भन्ने कामना
गरी बौद्धमासिक आनन्दभूमिलाई रु. ७७७।७७
सहयोग स्वरूप चन्दा प्रदान गर्नुभएको छ र
वहाँको सहयोगप्रति वहाँको चिरायु र मुस्त्वास्थियको
कामना गर्दै आनन्दभूमि परिवारले वहाँप्रति
धन्यवाद ज्ञापन गरेको छ ।

धार्मिक प्रवचन हुने

२०४४ मार्ग २८, ललितपुर-

स्थानीय नागव्रहालमा यही पौष महिनाको पूर्णिमादेखि १ वर्षसम्म दिनको ४ बजे प्रत्येक पूर्णिमाका दिन मिश्न अनगारिकाहरूद्वारा धार्मिक प्रवचन हुने भएको छ। सो अनुसार प्रवचन गर्ने-हरूमा पौष पूर्णिमादेखि क्रमशः मिश्नहरू सुशा-भन, बोधिसेन, धम्मशोभन र कुमार काश्यप तथा अनगारिका धम्मवती एवं मिश्नहरू शील-भद्र, सुमञ्जल, अश्रवोष, गुणघोष र धम्मपाल हुनुहुन्च।

सारिपुत्र र मौद्गल्यायनको प्रतिमा स्थापना

२०४४ मार्ग ८, चितौन-

यहाँको चित्रवन विहारमा स्व. लोकमान शाक्यको जीवित कालको इच्छा अनुसार वहाँ-को धर्मपत्नी श्रीमती कृष्णदेवी शाक्यले सारिपुत्र र मौद्गल्यायनको प्रतिमा स्थापना गर्नु भएको छ। भगवान् बुद्धका अग्रश्रावक महास्थविर हरूको स्थापना महायानी बौद्धधर्माचरण अनु-सार प्रतिष्ठा गरिनुका साथै सकल उपासक र उपासिका सहित त्यस विहारवासी अनगारिका चूल सुभद्रा समक्ष पंचशील प्रार्थना गरी बुद्धपूजा सम्पन्न भयो। त्यस अवसरमा स्थानीय नगरप-चायतका उपप्रधान पंचको सभापतित्वमा भएको प्रवचन समारोहमा चित्रवन विहार संघका अध्यक्ष आगाकाजि वज्राचार्यले विहारको गति-विधिमाथि प्रकाश पार्नु भई सारिपुत्र र मौद्ग-ल्यायनको विशेषता बताउनुभएको थियो।

त्यसरी नै स्थानीय नगर पंचायतका एक जना नस तथा किरण वज्राचार्यले पनि सो सम्बन्धमा

प्रकाश पार्नु भएको थियो। आयोजक परिवार-बाट राममान शाक्यले बिना पूर्वाग्रह विहारको र बुद्धधर्मको उन्नति गरुपर्ने कुरा बताउनुभयो। स्वागत भाषण गर्नुहुन्दे आयोजक समितिका अर्का सदस्य भुवनमान शाक्यले मूर्ति स्थापना गर्दैमा हामीले केही गर्न सकेको होइन किन्तु श्रद्धाभावले भगवान् प्रति समर्पित रहेको हुँ र मेरा पूज्य बुवाज्यूको जीवनकालमा गर्नु भएको इच्छालाई पूर्वाग्रही उक्तृणसम्म भएको हुँ। त्यसेबेला गुरु पुरोहित गुह्याहर्ष वज्राचार्यले मारिपुत्र र मौद्गल्यायन ब्राम्हण यिए तापनि अन्तमा उनीहरू भगवान् बुद्धका पवका शिष्य बने। यसैले धर्म भनेको सम्झी बुझी गरिने विश्वास हो र आवरण शुद्धि हो भन्नुभयो।

सो अवसरमा प्रमुख अतिथिको आसनबाट सुवर्ण शाक्यले मूर्तिपूजा गर्नेको सार मूर्ति र पूजा दुवैपा छैन किन्तु भावनामा छ भन्नुहुन्दै बुद्धधर्ममा भएका शाला प्रशाखाहरूको उद्देश्य एउटै गुरु भगवान् बुद्धको उपदेशलाई ग्रहण गरी आर्यअष्टाङ्गिक मार्ग पानन गर्नु र शील समाधिले चित शुद्ध गर्नु हो भन्नुभयो। वहाँनै बुद्धले जसरी शान्ति र अहिसा अपनाए त्यसै गरी धर्मसन्वयमा जोड दिएर मानिसको भावनामा परिवर्तन गर्नुपरेको कुरामा जोड दिनु-भयो। सो अवसरमा कृष्णदेवी शाक्य र पूर्णगत शाक्यले भगवान् बुद्ध र अग्रश्रावकहरूको मूर्तिमा माल्यार्पण गर्नु भएको थियो।

प्रथम राष्ट्रिय बौद्ध सम्मेलन

२०४४ पौष १६, काठमाडौं-

गत वर्षमा सम्पन्न गरेको १५ औं विश्व बौद्ध सम्मेलनपछि स्थानीय धर्मोदयसभाले अधि-

राज्यका बौद्धहरूलाई एक ठाउँमा भेला गराई धार्मिक समुन्नति र नेपाली बौद्धप्रवृत्तिमाथि छलफल गर्ने गरी अधिराज्यव्यापी प्रथम बौद्ध सम्मेलनको आयोजना गरेको छ । सो कार्यक्रम अनुसार पौष १७ गते वसन्तपुरवाट भव्य शान्ति पदयात्रा गरिने भएको छ र पौष १८/१९ र २० गते त्रिदिवसीय गोष्ठी बानन्दकुटी विद्यापीठ भवनमा सम्पन्न हुने भएको छ । सो गोष्ठी सम्पन्न गर्ने गठित उपसमितिका संयोजकहरूमा गोष्ठीमा डा. बज्रराज शाक्य, समारोह प्रबन्धमा सुवर्ण शाक्य, प्रचारमा केदार शाक्य, शान्तिपदयात्रामा हर्ष मुनि शाक्य, सांस्कृतिक कार्यक्रममा श्रीमती बेटी बज्राचार्य, आवास तथा खाद्यमा रत्नबहादुर बज्राचार्य, यातायातमा कृष्णमान थकाली, आर्थिकमा मणिहर्ष ज्योति र प्रमुख संयोजकमा लोकदश्नन बज्राचार्य रहनुभएको छ ।

यस गोष्ठीको सहभागीमा धर्मोदय सभाका शाखाहरूका प्रतिनिधि, संस्थागत प्रतिनिधि, धर्मोदयसभाका सहभागी र पर्यवेक्षकहरू गरी ४ प्रकारका सहभागी रहने भएको छ ।

बुद्धको औलाको अस्थिधातु प्राप्त भयो
२०४४ पौष १३, चीन-

यहाँ हालै गरिएको उत्खनन कार्यमा भगवान् गौतम बुद्धको औलाको अस्थिधातु र अन्य बौद्ध सामग्री उपलब्ध भएको छ । साँसी प्रान्तको फुकुं काउण्टीको फाफुं नामक एक भूगर्भ गृहमा ताङ्गावाङ सेको राजधानी सियन नगर-भन्दा १०१८ किलोमिटर पश्चिममा पुर्वी हान वंशकालमा सम्राट् अशोकले बुद्धको निवारण प्राप्तिपछि (११६) वर्षसम्म वर्हांको अस्थिलाई सुरक्षित राख्न पारलौकिक शक्तिको मद्दतले

८४००० वटा स्तूप बयाएका थिए भन्ने थाहा भएको छ । त्यसमध्ये एउटा औलाको टुक्रा फाफन बिहारमा आइपुगेको र पछि त्यसलाई सुरक्षित गरिएको त्यस बिहारलाई अशोक बिहारको रूपमा अवस्थित गराइएको थियो । ताड वंशको दबदबा भएको बेलामा त्यहाँ एक विशाल बिहारको रूपमा २४ वटा प्रांगण सहित निर्मित रहेको थियो । त्यहाँ ३००० भिक्षुहरूले निवास गर्दथे, ताड सम्राट् पूजाका लागि त्यहाँ जाने गर्दथे । त्यसै बेलामा चीनमा बौद्धधर्म उत्कर्षमा पुगेको थियो ।

पछि एक अबौद्धले राज्य गर्दा बुद्धका ती अवशेष ध्वस्त गर्ने आज्ञा दिँदा भिक्षुहरूले त्यस पवित्र औलामा अस्थिधातु सहित केही सामग्री त्यस्तै प्रकारको देखिने गरी नक्कली बनाई राजाको अगाडि ध्वस्त पारिदिएका थिए र सक्कली धातु नाई एउटा बलियो सन्दूषमा राखी जमीनमुनि गाडेर सुरक्षित राखिछोडेका थिए । त्यहाँ सुनको एक चैत्य पनि स्थापना भएको पाइएको छ । अहिले त्यसको सुरक्षा र सम्भार को लागि चीन सरकारले १ लाख युआन दिने आश्वासन दिइसकेको छ ।

(नेपालभाषा)

बुद्धपूजा

११०८ यिना गा, ८ यल-

थनया छायबहा (पिवहाः) या अशोक चैत्य २५३२ कोगु बुद्धजयन्तिनिसें लय्लय पतिकं बुद्ध पूजा यायेगु कोछिउ कथं अन निकोगु बुद्धपूजा भिक्षु बुद्धधोष महास्थविर समक्ष शीलप्रार्थना जुयाः

[थनया ल्यं कभरया निधूगु पेज्य]

भव्य प्रकाशन

आचार्य डा० अमृतानन्द महानायक महास्थविर

द्वारा यत्नपूर्वक लिखित आनन्दकुटी विहारगुठीद्वारा

संग्रह ३१ र क्रमसंख्या ५५ को क्रममा 'बुद्धका-

लीन श्रावक चरित' भाग ६ (महाकश्यप चरित)

नेपाली भाषा क्षेत्रमा बौद्धसाहित्यको भण्डारमा

एक भव्य प्रकाशनको रूपमा हाले प्रकाशित भएको

छ ।

मूल्य— रु. ३०।-

पृष्ठ संख्या ४७६